

ORTA VE DOĞU KARADENİZ BÖLGESİNDE ÇEPNİ TÜRKMENLERİ İLE GÜVENÇ ABDAL OCAĞI'NIN KURULUŞU

Necati DEMİR*

Özet

Çepniler, Oğuz Türklerinin 24 boyundan birisidir. 1071'de yapılan Malazgirt Savaşı'ndan sonra Çepni Türkmenlerinin ağırlıkta olduğu Dânişmendliler, Anadolu'nun kuzey bölgesinin fethini üzerine almış ve ilk olarak Sivas'ı başkent yapmışlardır. Başkent, daha sonra Niksar'a taşınmıştır. Sivas ve Niksar çevresinde Çepniler ile ilgili yer isimlerinin çokluğu dikkat çekici durumdadır. Dânişmendliler yıkıldıktan sonra Çepni Türkmenleri Mesudiye'nin Kale köyü merkez olmak üzere Hacıemiroğulları Beyliği'ni kurmuştur. Beylik merkezi daha sonra Ordu ilinin 4 km kuzeyinde bulunan Eskipazar'a taşınmıştır. Mesudiye çevresinde kayaların üzerinde sık rastlanılan Çepni damgaları dikkate değerdir. Tarihi kaynaklarda beyliğin yöneticileri "Mir-i Çepniyan" olarak anılmaktadır. Fethettikleri Kürtün ve çevresi tahrir defterlerinde Vilayet-i Çepni olarak kaydedilmiştir. Hacı Bektaş Veli, bu bölgedeki Çepni Türkmenlerinin yerleşmesine yardımcı olmak ve onları dinî konularda aydınlatmak amacıyla Güvenç Abdal'ı, Kürtün'de bulunan Süme Kalesi'nin batısındaki Taşlıca köyüne göndermiştir. Bölgedeki Aleviler, hâlâ merkezi Ordu'nun Gürgentepe ilçesinde bulunan Güvenç Abdal Ocağı'na bağlıdır. Çepni Türkmenleri Ünye'nin batısından Vakfikebir'e kadar olan bölgeye Hacıemiroğulları Beyliği zamanında yerleşmişlerdir. Çepni Türkmenlerinin kurduğu Hacıemiroğulları Beyliği, 1427'de Osmanlı Devleti'ne bağlanmış ve tarih sahnesinden çekilmiştir. Çepni Türkmenleri; 1461'de Trabzon'un fethi ile daha doğulara göçmüşler, Artvin sınırlarına kadar yer yer iskân etmişlerdir. Bölgede Çepni kültürü hâlâ canlıdır. Giresun'un doğusu ile Trabzon'a bağlı Şalpazarı ve Beşikdüzü ilçelerinde yaşayanlara hâlâ Çepniler denilmektedir. Bu yörenin giyiniş tarzı ve sözlü kültürü de Çepni kültürü olarak adlandırılmaktadır. Kayaların üzerindeki Çepni damgaları ve Çepni kilimleri bunlara ilave edilebilir.

Anahtar Kelimeler: Çepni Türkmenleri, Alevilik, Güvenç Abdal, Güvenç Abdal Ocağı

THE FOUNDATION OF CHEPNI TURCOMANS AND GUVENC ABDAL OCAK IN THE MIDDLE AND EASTERN BLACK SEA REGIONS

Abstract

Chepnis are one of 24 tribes of Oghuz Turks. Dominated after the Battle of Malazgirt (Manzikert) in 1071, Danishmends, predominantly Chepni Turcomans who have taken over the conquest of the northern region of Anatolia, and made the first capital of the Sivas. After

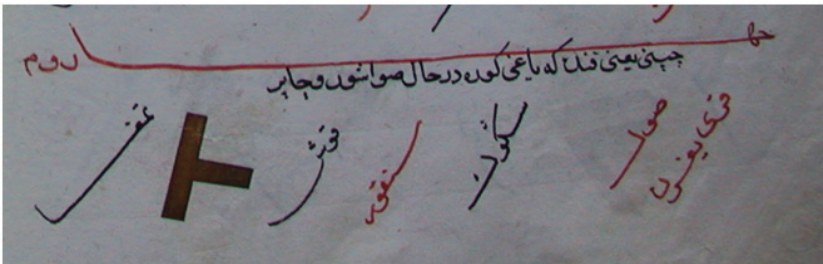
* Prof. Dr., Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü, Ankara/TÜRKİYE,
demir_necati@hotmail.com

than, Niksar had been accepted as the capital city. Related to the multiplicity of place names around Niksar and Sivas are remarkable. When Danismends Principality had been demolished, Chepni Turcomans established Hacımiroğulları Principality in Mesudiye, Kale Village. After that, central of principality had been moved to Eskipazar located 4 km north of the province of the Ordu. Common on the rocks around Mesudiye Chepni stamps are worth noting. Historical sources principality managers were referred to as “Mir-i Çepniyan”. Kürtün and other surrounding area had been recorded as “Vilayet-i Cepni” in tax registers. Hacı Bektash Veli, to help in this area, and religious issues in order to clarify the settlement of Turkmen Chepni charged Guvenc Abdal and sent him to Kürtün, Taslica Village. Alawis in the region still depended on Guvenc Abdal family and this family is still located in the Gurgentepe. Chepni Turcomans had settled permanently on this region-from west of Unye to Vakfıkebir at this time. Hacımiroğulları Principality was founded by Chepni Turcomans, connected to the Ottoman Empire in 1427, and left the stage of history. Chepni Turcomans in 1461 with the conquest of Trabzon moved from place to place as in Artvin. After a while they settled there. Chepni culture of the region is still alive. Connected to the east of Trabzon and Giresun Salpazari is still living in the townships of Besikduzu Chepnis as is called. This style of dress and the oral culture of the region are known as the Chepni culture. Chepni rugs on the rocks, and stamps can be added to the Chepni culture.

Keywords: Chepni Turcomans, Alawism, Guvenc Abdal, Guvenc Abdal Family

Giriş

Çepniler, Oğuz Türklerinin 24 boyundan birisidir. Ağırıklı olarak Orta Karadeniz Bölgesinde iskân eden Çepni Türkmenleri, köken olarak Dânişmendilere dayanmaktadır. Dânişmendiler birinci dönem Anadolu Türk beyliklerinin en önemlilerindedir. 1071 yılında yapılan Malazgirt Savaşı'na katılmışlar, savaş zaferle sonuçlandıktan sonra Anadolu'nun kuzey bölgelerinin fethini üzerlerine almışlardır. Kısa bir süre içerisinde Orta Anadolu'yu fethetmişler, Sivas'ı devlet merkezi yapmışlar ve devletlerini buradan yönetmişlerdir.

Fotoğraf 1: Yazıcıoğlu Ali'nin *Tevârih-i Âl-i Selçuk/Selçuk-nâme'sinde Çepnilerin Özellikleri ve Çepni Damgası*¹

Dânişmendli Beyliği'nin kurucusu Dânişmend Gazi, 1085 yılında bütün Orta Anadolu'ya hâkim olmuştur. Orta Anadolu'ya hâkim olduktan sonra kuzeydeki sınırları Trabzon Rum Devleti'ne dayanır. Bu devletle daha yakından mücadele edebilmek için devletin merkezini, Sivas'tan Niksar'a taşır. Dânişmendlilerin Karadeniz sahillerine inme mücadeleleri ve Karadeniz Bölgesi'ndeki faaliyetleri, Dânişmend Gazi zamanında başlamış ve Niksar'dan yönetilmiştir. Dânişmend Gazi, 1105 yılında Canik seferine çıkar. Amacı Trabzon Rum Devleti'ne son vermek, topraklarını geliştirerek sınırları güvenlik altına almak ve Karadeniz sahillerini Türk vatani yapmaktır. Yolu, Niksar'dan bugünkü Aybastı istikametindedir. Trabzon Rum Devleti ve Gürcüler, bu seferi önceden haber alırlar ve günümüzde Perşembe Yaylası ismiyle bilinen bölgede pusu kurarlar. Dânişmend Gazi, ordusuyla beraber burada pusuya düşer. Dânişmendli ordusunun tamamına yakını burada şehit olur. Dânişmend Gazi, çok ağır bir şekilde yaralanır ve az sayıdaki arkadaşıyla Niksar'a döner. Burada şehit olur. Arkadaşları onu buraya defnedip Tokat'a dönerler². Böylece Karadeniz sahillerine inme düşüncesi, Dânişmend Gazi döneminde gerçekleşemez. Dânişmendli ordusunun pusuya düştüğü Perşembe Yaylası'ndaki şehitlik hâlâ durmaktadır. Bölge insanı, bu mezarlığı çevirmiş ve buraya bir mescit inşa etmiştir. Mescidin hemen yanında bir anıt bulunmaktadır. Rivayetlere göre bu anıt, Dânişmend Gazi'nin yaralandığı ve kanının döküldüğü yere dikilmiştir.³ Dânişmend Gazi öldükten sonra yerine oğlu Melik Gazi geçer. O, öncelikle Anadolu içlerindeki mücadelelere önem verir. Daha sonra Karadeniz Bölgesi'nde fetihler başlar. 1129 ya da 1130 yılında, fazla zorlanmadan bu bölgenin hâkimi olan Kasianus (Cassianus)'dan bütün sahil kalelerini teslim alır (Turan, 1993: 170; Cahen, 1979: 107; Özaydın, 1992: 470). Melik Gazi, 1134'te öldükten sonra Dânişmendlilerde taht kavgaları başlar. Sonunda Niksar ve çevresine, *Melik Muhammed* hâkim olur. Melik Muhammed, ilk olarak Anadolu'nun güneyinde sınırlarını genişletmek için çalışır. Onun meşguliyetinden istifade eden Bizans İmparatoru II. İoannes Komnenos (1118-1143), 1139-40 yıllarında Karadeniz sahillerini ele geçirir. Dânişmendlilerin başkenti Niksar'a saldırır (Cahen, 1979: 108). Fakat başarılı olamayarak perişan durumda kaçmak zorunda kalır. Türkler, onu sahile kadar izlerler (İsmail Hakkı ve Rıdvan Nafiz, 1928: 24). 1140-41 yıllarında Karadeniz Bölgesi'ni geri alırlar (Özaydın, 1992: 471). Melik Muhammed, 1142 yılında ölür. Yerine oğlu Zünnun geçer. Fakat amcası Yağı Basan Sivas'ta (Cahen, 1979: 112), bütün Dânişmendli bölgesinde hükümdarlığını ilan eder. Yağı Basan, iyi bir taktikle Bizans ve Trabzon Rumlarının sınırlarının birleştiği yerler olan Ünye, Bafra ve Samsun bölgelerine akınlar düzenleyerek buraları, 1157 yılında tekrar Türk topraklarına katar (Cahen, 1979: 112; İsmail Hakkı ve Rıdvan Nafiz, 1992: 39). Daha sonra fetihlerini bu bölgede devam ettirir. Yer isimlerinden anlaşıldığına göre Dânişmendliler, Mesudiye'de sınır kalesi yaptıktan sonra Karadeniz sahillerine doğru yavaş yavaş ilerlemeye başlamışlardır. Yine bu kale hareket merkezi olmak üzere doğu istikametine doğru Canik Dağları'nın tepelerinden yü-

rümüşler, Gümüşhane'nin Torul ve Kürtün ilçelerine ulaşmışlardır. Zirveden aşağı müsait buldukları yerden yine sahile inmeye çalışmışlardır. Bunun en büyük delili, Giresun ile Trabzon arasındaki bölgenin sergilediği durumdur. Giresun'un doğu kısmı, Dânişmendliler döneminde Trabzon'un güneyinde yerleşmiş ağırlıklı nüfusa sahip *Çepniler*⁴ tarafından Türk topraklarına katılır⁵. Onlar, "*Kürtün'den hareket ederek Harşit Vadisi yolu ile Karadeniz'e erişmişler ve bu vadinin iki yanındaki güzel toprakları yurt edinmişlerdi*" (Sümer, 1992a: 10).

Selçuklular, Dânişmendli Devleti'ni 1178 yılında yıkar ve onların topraklarına sahip olurlar. XIII. yüzyılın başlarında, bu devlet de yıkılır. 1335 yılında Moğol-İlhanlı devrinin sona ermesiyle Anadolu'da beylikler dönemi başlar. Moğollar döneminde var olan beylikler, onların gitmesiyle tamamen müstakil hareket etmeye başlarlar. Dânişmendlilerin topraklarının kuzey kısmında, iki beylik ortaya çıkar. Bunlar, *Hacıemiroğulları Beyliği* ve *Taceddinoğulları Beyliği*'dir.

Hacıemiroğulları Beyliği Türkmenleri, ağırlıklı olarak Selçukluların bölgeyi fetih için sınır boyuna yerleştirdiği Oğuzların *Çepni* boyuna mensuptur. Bu beylik 1301 yılında tarih sahnesinde görülmektedir. Fakat Hacı Bektaş Veli'nin (1209?-1270/71) bu bölgedeki Çepni Türkmenlerinin yerleşmesine yardımcı olmak amacıyla Güvenç Abdal'ı, Kürtün'de bulunan Süme Kalesi'nin batısındaki Taşlıca köyüne göndermesi dikkate alındığında, en geç 1260'larda *Çepni Türkmenlerinin* Maçka'ya yaklaştıkları kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Çepni Türkmenlerinin çoğunlukta olduğu *Hacıemiroğulları Beyliği*; Orta Karadeniz Bölgesi'ni yani Ordu ve Giresun ilinin tamamı ile Tokat'ın kuzeyi, Samsun'un doğusu ve Trabzon'un batısını Müslüman Türklerin vatani hâline getirirken müthiş bir fetih ve iskân politikası uygulamıştır. Öyle anlaşılmaktadır ki Çepni Türkmenleri / Hacıemiroğullarının kale bekçileri ve merkezi küçük kuvvetleri hariç bir ordusu olmamıştır. Onlar, tarım ve hayvancılıkla uğraşmış; savaş zamanında bir araya gelip ordularını oluşturmuşlardır.

Türkler, ordu millettir. Halk, askerî birlikler gibi bölük bölük örgütlenmiş; fethettikleri yerlere bütün varlıklarıyla, ev halkıyla, ev eşyalarıyla, sürüleriyle bir bütün olarak yerleşmişlerdir. Dolayısıyla fethedilen yerleri, onlardan almak mümkün olamamıştır. Asıl fetih budur. Bu yöreyi fethederken her bölüğün yerleştiği bölge, ayrı bir idari birim yani köy olmuştur. Bu idari birimlerin bağlı olduğu merkezler, ilçe veya belde durumuna gelmiştir. *Hacıemiroğulları Beyliği*'nin fethettiği bölge, Osmanlı topraklarına katıldıktan sonra idari yapılanmaya pek dokunulmamıştır. Köylerin, beldelerin ve ilçelerin çoğu günümüzde de varlığını sürdürmektedir. Çepnilerin fetihteki ikinci politikası; insan öldürmemek, insana kıymamak düşüncesi üzerine kurulmuştur. Yöre fethedilirken ilerleme çok yavaş olmuştur. Bunun sebebi, güneyden kuzeye inilirken belki de tek bir savaşın bile yapılmamasıdır. Yörenin yerli halkı,

çok büyük ihtimalle Hristiyan Türkler olan Kıpçak ve Peçenekler, Çepni Türkmenlerinden rahatsız oldukça bölgeden uzaklaşıp başka yörelere yerleşmiştir. Çepniler de kalabalık köyleri bölerek boşalan arazilere yerleştirmiştir. Osmanlı Döneminde tutulan tahrir defterlerinden anladığımızı göre, fetih tamamlandığında bu yörede gayrimüslim kalmamıştır. Bununla birlikte belki de tek bir insanın hayatına da kıyılmamıştır. Osmanlı Devleti'nin fethine kadar *Mir Çepniyan* olarak tarihe geçen Hacı Emir ve oğulları tarafından idare edilen bu beyliğin sınırları; 1403 yılında, Karadeniz sahilinde Vakfikebir'in batısından Terme'ye kadar uzanıyordu. Terme'nin güneyinden Niksar'ın doğusuna çekilecek bir çizgi, beyliğin batı sınırını oluşturmaktaydı. Koyulhisar, Şebinkarahisar, Alucra, Şiran ve Torul'u dışarıda bırakacak şekilde, Şebinkarahisar'ın kuzeyinden Kürtün'e çekilecek bir hat (Kelkit Vadisi), beyliğin güney sınırını; oradan Vakfikebir yakınlarına inen bir hat da beyliğin doğu sınırını göstermekteydi. Beyliğin ilk başkentinin Mesudiye'ye bağlı *Kale köyü* olduğu anlaşılmaktadır. Daha sonra başkentlerini, Ordu il merkezinin yaklaşık 4 km güneyinde yer alan *Eskipazar*'a taşımışlardır. Taşındıktan sonra bu yöreye Türklerde başkent anlamına gelen, Ordu adını vermişlerdir. Ordu ilinin adı, bu tarihi olaya dayanmaktadır. *Hacemiroğulları Beyliği*'nin hızlı genişleyememesinin belki de en önemli sebebi, dünyanın pek çok ülkesinden dış destek alan Trabzon Devleti'nin hemen yanında yer almasıdır. Bir diğer unsur da coğrafyanın bu bölgede çok sarp olmasıdır.

1. Çepni Türkmenlerinin Orta ve Doğu Karadeniz Bölgesi'ne İskânı

Selçuklu Devletinin dağılmasından sonra Çepni Türkmenleri tarafından kurulan *Hacemiroğulları Beyliği*, köken bakımından Dânişmendlilere dayanmaktadır⁶. Dânişmendliler ise ağırlıklı olarak, büyük bir ihtimalle, Oğuzların Çepni boyuna mensuptur. Zira Dânişmendlilerin ilk başkenti Sivas'ta, Çepnilere ait yer isimlerinin çokluğu hemen dikkat çekmektedir:

Ebu Bekr-i Tihranî, Kitab-ı Diyarbakiriyye'de (2001: 39) Kadı Burhaneddin'in hâkimiyet bölgesi içerisinde, *Çepni* adlı bir yer zikretmektedir. Çepni'nin, Sivas'ın kazalarından birisi olduğu tahmin edilmektedir. 1455 tarihli tahrir defterinde, Sivas'ın merkezine bağlı *Çepni Viranı* adlı bir köy bulunmaktadır (Bostan, 2002b: 305). Halaçoğlu (2009: 527)'nin tahrir defterlerinden hareketle tespitlerine göre 1519'da Sivas'ta Çepniler 341 hane ve 144 mücerret nüfusa sahiptir. 1520'de Sivas'a bağlı *Yenice Çepni köyünde*, 31 hane ve mücerretten oluşan bir nüfus yaşamaktadır (Bostan, 2002b: 305). 1530 tarihinde, Sivas'ta dört *Çepni köyüne* rastlanmıştır: *Çepni*, *Çepnicik*, *Çepnicik*, *Baş Çepni*. 1530'da Sivas'ta, *Çepni bölüğü* adlı bir cemaatin yaşadığı da kaydedilmiştir (387 numaralı defter, 80). Osmanlı Döneminde, Sivas'ta *Yeniil* adlı bir yöre vardır. Yeniil, Sivas'ın güneyinde Mancılık, Gürün ve Hekimhan arasında yaşayan Türkmen oymaklarının adıdır. Yeniil'e mensup oymaklar arasında, Dil Çepni adlı bir oba da bulunmaktadır. 1574'te ağırlığı Yeniil olmak üzere Çepni

Türkmenlerinin sayısı Sivas'ta şöyledir: 1527 hane ve 1396 mücerret (Halaçoğlu, 2009: 528, 530-533). Faruk Sümer (1991b: 3-11)'e göre, Çamlıbel'in batısında Çepnilerin yurdu bulunmaktadır. 1701 tarihli bir hükümden, Sivas Beylerbeyliği'ne bağlı Çepni-i Çunkar adıyla anılan bir kazanın olduğu anlaşılmaktadır (Bostan, 2002b: 305). Günümüzde Gemerek'e bağlı Çepni beldesi bulunmaktadır.

Dânişmendlilerin ikinci başkenti Niksar'da ise Çepnilerle ilgili bilgiler, diğer boylara göre daha çok öne çıkmaktadır: Çepnilere ait yer isimlerinin büyük bir çoğunluğu, Anadolu'nun kuzeyinde yoğunlaşmıştır. Türklerin Anadolu'da inşa ettiği ilk büyük eserlerden biri olan ve günümüze ulaşan Niksar Ulu Camii'nin 1145 yılında Çepnizâde Hasan Efendi tarafından yaptırılması ve yine Niksar'da Çepnibey ismiyle bir mahallenin bulunması, 1530 tarihli tahrir defterine Niksar'da Çepni Bey evlatları cemaatinden alınan vergilerin kaydedilmesi (387 numaralı defter, 550, 552), Niksar'ın hemen yanında Tozanlı (Almus)'da Diyar-ı Çepni mezrasının (387 numaralı defter, 447), İskefsir (Reşadiye)'de Çepni Yusuf karyesinin (387 numaralı defter, 604) bulunması önemli deliller olsa gerektir. Ayrıca Niksar Serenli beldesinde bir çeşme üzerinde Çepni damgası bulunmaktadır:

Fotoğraf 2: Suşehri Sarıyar Yaylası'nda Taş Üzerinde Oğuz Boyları Damgaları (Sağ alt köşede Çepni damgası)

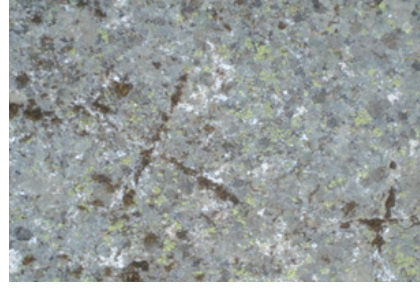
Fotoğraf 3: Çeşme Üzerinde (en sağda ve en solda) Çepni Damgası (Serenli Beldesi-Niksar)

Trabzon Rumları, 1277'de Çepni Türkmenlerinin elinde bulunan Sinop'a denizden saldırıda bulunurlar. Çepni Türkmenlerinin, Rumları yenilgiye uğrattığını kaynaklardan öğrenmekteyiz (İbn Bibi, 1996: 238-239). Bu savunmaya katılan Çepnilerin, Hacıemiroğulları ile ilgisinin olup olmadığı bilinmemektedir. Fakat bu bölgeye yaşayan Türklerin daha sonraki yıllarda Ünye tarafına doğru kaydıkları ve Bayram Bey'in idaresine girdikleri tahmin edilmektedir (Sümer, 1991b: 7). 1591'de Bayburt sancağı Kelkid nahiyesi Çepni karyesinde Çepni Türkmenleri 14 hanedir (Halaçoğlu, 2009: 532). 1455 yılında kaleme alınan tahrir defterine göre, Ordu sınırları içerisinde Çepnilere ait dört yer ismi bulunmaktadır: Hapsaman (Gölköy)'da

Çepni karyesi, Satılmış-Bayram (Perşembe)'da Çepni karyesi, Karye-i Çepnilü'de Çepniköy, Bölük-i Geriş-i Alibeğce'de Çepnilü karyesi (Yediyıldız, 1992: 619). 1530'da Alibeğce (Ordu-Kabadüz ilçesi)'de Çepnilü karyesi, Satılmış-ı Bayram (Perşembe ilçesi)'da Çepni karyesi, Yusuf-ı Küçük karyesinde (Aybastıya bağlı Elbey köyünde) Çepnilü mezrası (387 numaralı defter, 114) kayıtlıdır. Bunlardan Habsamana'ya bağlı Çepni karyesinde yaşayan iki kişinin adının Bayram veled-i Mehmed Çepni ve Yusuf veled-i Ahmed Çepni olması dikkat çekicidir. Yapılan alan araştırmaları sırasında Mesudiye ilçesinin köylerinde kaya üstlerinde Çepni damgalarına sık sık rastlanmaktadır:

Fotoğraf 4: Taş Üzerinde Çepni Damgası
(Üçyol Köyü-Mesudiye)

Fotoğraf 5: Taş Üzerinde Çepni
Damgası (Kuyucak Köyü-Mesudiye)

1530 tarihli tahrir defterine göre Amasya'ya bağlı Ladik ilçesinde Çepni karyesi (387 numaralı defter, 368), Çorum'un Osmancık nahiyesinde Çepni karyesi ve Çepni divanı (387 numaralı defter, 108), Samsun kazasında Çepni mezrası (387 numaralı defter, 663) yer almaktadır. Osmanlı Döneminde kaleme alınan tahrir defterlerinde Giresun'dan Vakfıkabir'e kadar olan bölge *Vilayet-i Çepni / Çepni Eli* olarak adlandırılmıştır (Sümer, 1991b: 13-18). 1530'da kaleme alınan tahrir defterinde 2 Çepni cemaatinden alınan vergiler kaydedilmiştir (387 numaralı defter, 762, 763). Halaçoğlu (2009: 537)'nin tahrir defterlerinden tespitlerine göre 17. yüzyılda Trabzon'un Çepni ve Kürtün kazalarında 4874 hane ve 545 mücerret Çepni Türkmeni yaşamaktadır. 1553-54 yıllarındaki kayıtlara göre Giresun ve Kürtün kazasındaki Çepniler 5285 hane ve 892 mücerrettir (Halaçoğlu, 2009: 527).

2. Çepni Türkmenlerinin Kurduğu Hacıemiroğulları Beyliği

Hacıemiroğulları, Ordu ilinin tamamı, Giresun'un kuzey bölümü, Samsun'un doğusu, Tokat'ın kuzeyi ve Trabzon'un batısında hüküm sürmüş, Orta Karadeniz Bölgesi'nin büyük bir bölümünü Türk vatanı yapmış Türk beyliğidir. Bu beylik Türkmenleri, ağırlıklı olarak Selçukluların bölgeyi fetih için sınır boyuna yerleştirdiği Oğuzların Çepni boyuna mensuptur. Beylik; bazı kaynaklara göre *Bayram Bey*

(Sümer, 1992: 3), bazı kaynaklara göre de Bayram Bey'in oğlu *Hacı Emir İbrahim Bey* (Yücel, 1983: 89) tarafından kurulmuştur. Hakkında derli toplu herhangi bir kaynak yoktur. İlgili bilgiler; çevre beyliklerin kısmen yazılmış tarihleri, Trabzon Devleti saray tarihinin kaydedilen bölümleri, Trabzon (Giresun) ve Ordu ili tahrir defterleri, günümüze ulaşabilen tarihî eserler ve sözlü rivayetlerden elde edilebilmektedir. Son derece sınırlı olan bilgiler, bu beylik hakkında yeteri kadar bilgi sahibi olmamızı engellemektedir.

Hacıemiroğullarının ataları Dânişmendliler, Malazgirt Savaşı'ndan (1071) hemen sonra tarih sahnesinde yer almışlardır. İlk fethettikleri yerler Sivas, Tokat, Amasya, Çorum, Yozgat, Kayseri, Malatya, Gümüşhane ve çevresidir. Ağırlıklı olarak Orta Anadolu'da yerleşmiş olmakla beraber, Türkiye'nin kuzeyinde de mücadeleler vermişlerdir. Bu bölgede etkili olabilmek için başkentlerini Sivas'tan Niksar'a taşımışlardır. Dânişmend Gazi tarafından bazı yörelerde Karadeniz sahillerine yaklaşılmış⁷, zaman zaman da geri çekilmek zorunda kalmıştır. Dânişmendliler, Mesudiye'nin 6 km kuzeydoğusunda bir sınır kalesi yapıp yöredeki sınırları bu kale vasıtasıyla kontrol etmişlerdir. Anadolu Selçukluları, 1178 yılında bu beyliğin varlığına son vermiştir. Dânişmendli topraklarında yaşayan Çepnilerin bir bölümü, Selçuklular tarafından Çanakkale ve Balıkesir civarında iskân ettirilmiştir. Burada iskân ettirilenler, daha sonra *Karasioğulları Beyliği*'ni kurmuştur (Uzunçarşılı, 1988: 96-103).

Fotoğraf 6: Çepnilerin/Hacıemiroğulları Beyliği'nin İlk Merkezi-Mesudiye Kaleköy Kalesi

Dânişmendlilerin Orta Karadeniz Bölgesi'ndeki mirasçuları olan Çepni Türkmenleri, bu yörede iki beylik kurmuştur. Bunların biri, Dânişmendlilerin de merkezi olan Niksar'da kurulan *Taceddinoğulları Beyliği* (Uzunçarşılı, 1988: 152-152); diğeri ise merkezi Dânişmendlilerin sınır kalesinin bulunduğu Mesudiye Kale köyde teşkilatlanan *Hacıemiroğulları Beyliği*'dir (Demir, 2007).

Çepni Türkmenlerinin Karadeniz Bölgesi'ndeki bir diğer faaliyetini Trabzonlu tarihçilerden öğrenmekteyiz. Trabzon tarihçilerinin verdiği bilgiye göre; 1284'te, Trabzon Devleti'nin tahtına Manuel'in kızı Kaloioannes Komnen ikinci kez geçer. Toplam 18 yıl tahtta kalan Kaloioannes Komnenos zamanında Çepni Türkmenleri, Halidya (Ordu ili ve yöresi)'yi ele geçirir ve öyle yıkıntı meydana getirirler ki her taraf harabeye döner (Bryer, 1980: 143-148; Hahanov, 2004: 66). Kaloioannes Komnen 16.8.1297'de öldüğüne göre, onun tahta ilk kez geçişi, 1279 veya daha öncesidir. Dolayısıyla Çepni Türkmenleri, 1270'li yıllarda sahile inmiş olmalıdır. Ancak bu dönemde Çepni Türkmenlerini/Hacıemiroğulları Beyliği'ni kimin idare ettiğini ve Türk ordusuna kimin komutanlık yaptığını bilememekteyiz. Hacıemiroğulları Beyliği'nin tarih sahnesinde olduğunu gösteren belgeler, 1301 yılından başlamaktadır. Fakat *Hacı Bektaş Veli* (1209?-1270/71), bu bölgedeki Çepni Türkmenlerinin yerleşmesine yardımcı olmak amacıyla en yakın dostlarından birisi olan *Güvenç Abdal*'sı, Kürtün'de bulunan *Süme Kalesi*'nin batısındaki Taşlıca köyüne göndermiştir (Noyan, 1995: 23-25). Bu durum dikkate alındığında, Çepni Türkmenlerinin en geç 1260'larda Maçka'ya yaklaştıkları kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.

Fotoğraf 7: *Güvenç Abdal*'ın Yerleştiği Kürtün-Taşlıca Köyü

Çepnilerin 1297'de Ünye'yi fethettiği ve doğuya doğru ilerleyerek Trabzon'a akın düzenledikleri bilinenler arasındadır (Yediyıldız, 2000: 39). 1301'de, Emiroğullarının beyi olarak Kuştoğan'ı tarih sahnesinde görmekteyiz.

2.1. Kuştoğan Bey Döneminde Çepni Türkmenleri/Hacıemiroğulları Beyliği:

Çepni Beyi Kuştoğan Bey hakkındaki bilgilerimiz, son derece sınırlıdır. Trabzon Devleti Tekfuru II. Aleksios, 1301 yılı eylül ayında Giresun'da Türkler üzerine saldırır ve Giresun'u ele geçirir. Bu saldırıda çok sayıda Türk'ün öldüğü de bize ulaşan bilgiler arasındadır (Bryer, 1980: 142, 180; Hahanov, 2004: 66). Panaretos, Giresun'da Trabzon güçlerine karşı savaşan beyin adını Κουστουγάν (Koustougan) olarak kaydetmiştir. Araştırmacılar, bu şahsın ismini okuyamamıştır. Bryer, Küçük Ağa olabileceğini belirtmiştir⁹. Bu Çepni Beyi'nin adı, *Kuştoğan* olmalıdır.

Giresun il merkezinin 36 km, Dereli ilçesinin 4 km kuzeyinde *Kuşdoğan Kalesi* bulunmaktadır. Kuşdoğan Kalesi'nin bulunduğu köyün adı, 1515 ve 1530 tarihli tahrir defterlerinde *Karye-i Kuştoğan* olarak kaydedilmiştir (387 nolu Defter, 1997: 750). Ayrıca Bulcağın 5.5 km kuzeyinde, *Kuştoğan köyü* (günümüzde Kuşluhan) yer almaktadır. Bu bilgiler, 1301 yılından önce Giresun il merkezinde ve çevresinde Çepni Türkmenlerinin hakim olduğunu tartışmasız bir biçimde ortaya koymaktadır. 1455 tarihli tahrir defterinde, Niyabet-i Hafsamana'da (günümüzde Gölköy ilçesi) *Kuşdoğan köyü* (günümüzde Gölköy'e bağlı Kuşluhan mahallesi); Nahiye-i Niyabet-i Geriş-i İhtiyar'da *Kuştoğan karyesi* (günümüzde Tepeköy'ün mahallesi) (Yediyıldız ve Üstün, 1992: 123,237); Canik sancağı, Satılmış nahiyesinde *Kuştoğan karyesi* (günümüzde Ünye'ye bağlı köy) kayıtlıdır (Öz, 1999: 196). Bu isimler, küçük değişikliklerle günümüze kadar ulaşmıştır.

Adı geçen yer isimleri, çok büyük bir ihtimalle Kuştoğan Bey ile ilgilidir. Öyle anlaşılmaktadır ki Kuştoğan Bey'in etki alanı, 1301'den çok önceleri Ünye'den Giresun'un doğusuna kadar uzanmaktadır. Diğer dikkat çekici bir durum ise Kuştoğan adlı köylerin sahile çok yakın olmasıdır. Hacıemiroğullarının bölgeyi fethinin güneyden kuzeye ya da iç kısımlardan Karadeniz'e doğru olduğu dikkate alınırsa, 1300'lerden çok önce Çepni Türkmenlerinin sahile indiği kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Kuştoğan Bey'in doğum ve ölüm tarihi ile türbesinin nerede olduğu belli değildir. Hakkındaki tek bilgi, Trabzon Devleti Tekfuru II. Aleksios ile 1301'de Giresun'da savaşmış olmasıdır. Kuştoğan Bey'in türbesi, çok büyük bir ihtimalle, Mesudiye ilçesine bağlı Kale köyündeki harap durumda bulunan kümbetlerden biridir.

2.2. Satılmış Bey Döneminde Çepni Türkmenleri/Hacıemiroğulları Beyliği

Osmanlılar Döneminde tutulan tahrir defterlerinden anladığımıza göre, Kuştoğan'dan sonra Orta Karadeniz'de yaşayan beyliğin başında bulunan kişi, çok büyük bir ihtimalle Satılmış Bey'dir.

Tahrir defterlerinden anlaşıldığına göre, şimdiki Ünye'den Ordu merkez ilçeye kadar olan bölge, Satılmış Bey zamanında fethedilmiştir. Zira 1455'te tutulan tahrir defterinde, Canik sancağı içerisinde doksanın üzerinde köye sahip *Satılmış-ı Mezid kazası* bulunmaktadır. Bu kazanın sınırları içerisinde, günümüzde Ünye'ye bağlı Erenyurt beldesi yakınlarında *Ordu köyü* dikkatleri çekmektedir. *Ordu köyü* ile burada bulunan ve günümüze yıkılmadan ulaşabilen *Çakmaklı Kalesi*, Satılmış-ı Mezid nahiyesinin merkezi olmalıdır. Yörede subaşılık yapan Bayezid Bey, XV. ve XVI. yüzyıllarda Ordu köyü ve çevresinde yaşamıştır (Öz, 1999: 29-31).

Perşembe ilçesine bağlı köyler ile Ordu merkez ilçeye bağlı Kızılhisar, Uzunmusa, Mübarek, Işık köylerinin de Satılmış Bey tarafından Türk topraklarına katıldığı tahmin edilmektedir. Bu yörenin adı, *Vilâyet-i Satılmış ve Bayramlı*'dır. Tahrir defterlerindeki kayıtlardan, *Satılmış Bey*'in iki oğlu olduğu anlaşılmaktadır. Bunlardan birinin adı *Mezid Bey*, diğerinin de *Satılmış Bey*'dir.

2.3. Bayram Bey Döneminde Çepni Türkmenleri/Haciemiroğulları Beyliği

İlhanlıların yıkılmasından sonra, alt yapısı hazır olan Haciemiroğulları Beyliği'nin temelini Bayram Bey tarafından atıldığı, hatta beyliğin onun tarafından kurulduğu ve teşkilatlandırıldığı görülmektedir. Bazı tarihi kaynaklarda, *Bayramoğulları Beyliği* (Sümer, 1992a: 241-244) olarak geçmesinin sebebi budur.

Bayram Bey'in başarılı bir asker, etkili bir yönetici olduğu anlaşılmaktadır. 1455 yılında tutulan Ordu ve yöresi tahrir defterinin ismi *Vilayet-i Bayramlı me'a İskefsir ve Milas*'tır (Yediyıldız ve Üstün, 1992). Bu, yörenin isminin *Bayram ili / memleketi* olduğu anlamına gelmektedir. Bugünkü Perşembe ilçesinin eski ismi, *Niyabet-i Satılmış-ı Bayram*'dır. Yine bu defterde; Bayram Dânişmend, Bayram Gazi, Bayram Gazilü, Bayramşah, Bayramşah-ı Küçük, Bayramlı isimli köyler mevcuttur. Giresun'un doğusunda yer alan *Vilayet-i Çepni*'ye ait 1515 yılında tutulan tahrir defterinde de *Bayramoğlu* isimli bir nahiyeye bulunmaktadır (Trabzon Sancağı Defteri, 1515: 496-694). Bütün bu yer isimleri, büyük ihtimalle Bayram Bey ile ilgilidir. Bayram Bey döneminde Haciemiroğullarının akınları, sürekli devam etmiş; Çepni Türkmenleri, Mesudiye'den doğuya ve kuzeye doğru ilerleyerek uygun yerlerde iskân etmiştir. Türkmenler; fırsat buldukça *Melet Irmağı*, *Bolaman Irmağı*, *Aksu Irmağı*, *Harşit Irmağı* vadilerinden sahile doğru yerleşerek ilerlemişler, uygun yerleri yurt tutmuşlardır. Dolayısıyla Orta Doğu Karadeniz Bölgesi'nin fethi sırasında büyük mücadeleler, Canik Dağları'nın zirvesinde gerçekleşmiştir. Canik Dağları'nın kuzeyinde, Trabzon'a yapılan seferler hariç, büyük savaşlar olmamış, ordu biçiminde teşkilatlanmış Çepni Türkmenleri, bölgeye yerleşerek fethetmiştir.

Çepni Türkmenleri, Mesudiye'den hareket ederek Doğu Karadeniz Dağları'nın zirvesinden doğuya doğru sık sık akınlar düzenlemişlerdir. Bu dağlar üzerinde bulunan, ne zamandan ve kimlerden kaldığı belli olmayan çok sayıda toplu mezar, muhtemelen yörede yüzyıllar boyunca süren mücadelelerden kalma-

dır¹⁰. Bayram Bey, 2 Ekim 1313'te¹¹ Trabzonlulara ait bir pazar yerini Maçka'da basmış¹², hayvan saklanan bir barınağı talan ve zapt etmiştir (Bryer, 1980: 143; Telliöğlü, 2003: 64). Baskın yapılan pazar yerinin Maçka'nın neresinde olduğu ile ilgili bir bilgi yoktur.

Bayram Bey'in Maçka'yı basıp yağmalaması, aslında pek çok bilinmeyene ışık tutmaktadır. Yukarıda da söylendiği gibi Hacıemiroğulları Beyliği, Mesudiye'nin Kale köyündeki kalede kurulmuştur. Buradan kuzeye ve doğuya doğru akınlar yaparak ve nüfus yerleştirerek topraklarını genişletmiştir. Batıya doğru ilerlemelerinde, zorunlu olarak Canik Dağları'nın kuzeyini takip etmişlerdir. Zira Mesudiye'den sonra 2434 m yükseklik ile İğdir Dağı, 2935 m yükseklik ile Karağöl Dağı, 2246 m yükseklik ile Kavaklık Tepesi, 2747 m yükseklik ile Avşar Tepesi, 2603 m yükseklik ile Ziyaret Tepesi, 2701 m yükseklik ile Erimez Tepesi, 2492 m yükseklik ile Kabak Tepesi, 2826 m yükseklik ile Alibaba Tepesi, 2384 m yükseklik ile Alunca Tepesi bu beyliğin güney sınırını doğal kale surları gibi çevrelemektedir.

Hacıemiroğulları Beyliği'nin Canik Dağları'nın güneyinde kalan komşuları; Akkoyunlular¹³, Erzincan Emirliği ve Şebinkarahisar Emirliği ile aralarında olumlu ya da olumsuz bir olayın tarihi kayıtlara aksetmemesi, Mesudiye'den başlayıp Kürtün yakınlarına kadar herhangi bir geçidin bulunmamasından kaynaklanmış olsa gerektir¹⁴. O tarihlerden günümüze, bu çizgiden kuzeye inen sadece Şebinkarahisar-Giresun karayolu yapılabilmektedir. Bu yol, ancak 2603 m yükseklikteki Ziyaret Tepesi'nden geçirilebilmiştir.

Hacıemiroğulları, çoğunlukla hayvancılıkla uğraşan bir nüfusa sahip olmalıdır. Zira onların ilk yerleştikleri yer olan Mesudiye, tarım için çok elverişli bir yöre değildir. Yarı göçebe Çepni Türkmenleri, Canik Dağları'nın zirvelerinden yaylalar boyunca doğuya doğru ilerlemişlerdir. Yörenin keskin çizgilere sahip dik yamaçlarında, uygun geçitleri bularak Maçka'nın yakınlarına kadar ilerleyebilmişlerdir. Bu, bir milletin coğrafyaya uyumunun güzel bir örneğidir.

Trabzon Devleti ise Çepnilerin ilerleyişini durdurabilmenin bir yolunu bulamamıştır. Trabzon Tekfuru, 1204'te devlet kurduktan yaklaşık 10 yıl sonra yarı göçebe Çepnileri, devlet merkezinde bulunan devlet başkanı sarayının penceresinden görmeye başlamıştır. Canik Dağları'nın kuzeyinden, doğuya doğru tepeler üzerinden ilerleyen yolun iki çıkış noktası bulunmaktadır. Bunlar, Kürtün yakınlarından Harşit Irmağı'na karışan *Yukarı Kürtün Deresi* ve *Çizere Deresi*'dir. Bu iki derenin Harşit Irmağı'na dökülen noktalarına yakın yerlerde, "Demirkapı" adıyla bilinen yöreler bulunmaktadır. Öyle anlaşılmaktadır ki Trabzonlular, Türk akınlarını durdurabilmek için *Yukarı Kürtün Deresi* ve *Çizere Deresi*'nin girişlerine demirden engeller koymaya çalışmışlar. Ancak Türk akınlarını durdurmada başarılı olamadıkları açıktır.

Harşit Irmağı'nın doğu tarafında da çok sert çizgiye sahip dağ ve tepeler sıralanmıştır. Torul'un kuzeyinde kalan Budak köyü ile Giresun'a bağlı Doğankent ilçesinin Güdül köyü arasındaki yaklaşık 60 km'lik çizgiden Maçka tarafına geçilebilecek tek geçit, *Seyit Ali Deresi* veya bir başka isimle *Süme Deresi*'dir. Bayram Bey, bu doğal yüksek tepeler sayesinde cephe gerisindeki güvenliği kolay sağlamış; fırsat buldukça batıdan doğuya, güneyden kuzeye doğru sürekli akınlar düzenlemiştir.

Bayram Bey, 2 Ekim 1313'te Maçka'ya akın yaparken mutlaka Süme Deresi'nden geçmiş olmalıdır. Yaptığımız alan araştırmalarında başka bir geçit yolu olup olmadığı konusu üzerinde özellikle durduk. Ancak Maçka'ya geçilebilecek başka bir geçit tespit edemedik.

Tek geçidin Süme Deresi olması, daha başka konuları da aydınlığa kavuşturmaktadır. Süme Deresi, Özkürtün ile Kürtün arasından batıya akarak Harşit Irmağı'na karışmaktadır. Süme Deresi vadisinde, Harşit Irmağı'ndan 2.8 km uzaklıkta Süme Kalesi bulunmaktadır. Süme Vadisi'ni kontrol amacıyla inşa edildiği anlaşılan Süme Kalesi, çevreye hâkim doğal bir kaya üzerindedir. Bayram Bey bu akını yaparken Süme Kalesi, Hacımiroğulları Beyliği'nin eline geçmiş olmalıdır.

Fotoğraf 8: Süme Deresi Vadisi ve Süme Kalesi (Kürtün)

Fotoğraf 9: Güvenç Abdal Kapısı (Harşit Çayı Üzeri-Taşlıca Köyü-Kürtün)

Hacı Bektaş-ı Veli, en güvendiği dostlarından birisi olan Güvenç Abdal'ı 1260'lı yıllarda Kürtün'e göndermiştir. Güvenç Abdal, Süme Deresi'nin yaklaşık 10 km kuzeyine, stratejik bir noktaya yerleşmiştir. Güvenç Abdal'ın yerleştiği geçidin adı, *Güvende Kapısı* olup bu isim günümüze kadar ulaşmıştır¹⁵.

Güvenç Abdal'ın Süme Kalesi'ni arkadaşları ile birlikte fethettiği ve buraya askerler yerleştiği halk arasında hâlâ anlatılmaktadır¹⁶. Süme Kalesi'ni eline geçiren Çepni Türkmenlerinin 1313'ten sonra da sık sık Maçka ve Trabzon'a akınlar düzen-

lediği anlaşılmaktadır. Çepni Türkmenleri, akınlar yaparken Mesudiye'den hareket etmişlerdir. Daha sonra Canik Dağları ve Doğu Karadeniz Dağları'ndaki yaylalardan geçip *Yukarı Kürtün Deresi* ve *Çizere Deresi*'nden Kürtün'e inmiş, oradan da Süme Vadisi'nden Maçka ve Kadırğa Yaylası'na geçmiş olmalıdırlar. Öyle anlaşılmaktadır ki Maçka'ya baskın yapıldıktan sonra geri dönülmüştür. Ancak Kadırğa Yaylası'ndan kuzeye doğru inen Çepni Türkmenleri; Şalpazarı, Vakfıkebir, Beşikdüzü, Eynesil, Görele ve Çanakçı'yı Hacıemiroğulları Beyliği'nin sınırlarına dâhil etmişlerdir. Haziran 1319'da Sinoplu Türkmenler, Trabzon'u kuşatırlar ve Trabzon'da büyük bir yangın çıkarırlar. Bu yangında Trabzon şehrindeki bütün evler yanar (Hahanov, 2004: 67). Bayram Bey; Ağustos 1332 yılında, 18 yaşında hâkimiyeti eline alıp 8 ay tahtta kalan II. Manuel zamanında da Maçka'ya bağlı Hamsiköy'e (Palaiomat-zoka) kadar gitmiş, fakat büyük kayıplar vererek geri dönmek zorunda kalmıştır. Bu akında Türklere ait çok sayıda at, Trabzonluların eline geçmiştir (Bryer, 1980: 144; Hahanov, 2004: 67; Tellioglu, 2003: 64). 1335-36'da, İlhanlılarda iç savaş başlamış; bunun üzerine Anadolu'nun her tarafında Türkler serbest kalmıştır. Bunun sonucunda, beylikler bağımsız hâle gelmiştir.

Panaretos'un aldığı kayıtlara göre, Çepni Türkmenlerinin bilinen faaliyetlerinden biri de 29 Haziran 1348'de Trabzon'a yapılan saldırıdır. Erzincan Valisi Gıyaseddin Ahi Ayna Bey¹⁷, Bayburt Valisi Mehmed Rikabdâr¹⁸, Akkoyunlu Beyi Turali Bey¹⁹, Suriye'deki Türkmen beylerinden Bozdoğan Bey ve Çepni Türkmenleri Trabzon'u üç gün kuşatmışlar, bu şehri alamadıkları gibi kayıplar vererek geri çekilmek zorunda kalmışlardır. 27 Kasım 1355'te Trabzon Tekfuru ve saray ahalişi, *Cheriana* (Gümüşhane'ye bağlı Şiran ilçesi)'ya sefere çıkar. Onlar, yolda Türklere rastlarlar. Dört yüze yakın asker kayıp vererek geri dönmek zorunda kalır (Hahanov, 2004: 77; Tellioglu, 2003: 66). Trabzonluların Şiran'a giderken Türklere nerede karşılaştıkları ve hangi beyliğin askerleri oldukları konusunda bilgi verilmemiştir. 1355'te bu çevreye, Akkoyunlular ve Çepni Türkmenleri hâkimdir.

19 Aralık 1356'da Tekfur III. Aleksius ile saray ahalişi, Trabzon'dan hareket eder. Giresun'da yeni yılı kutlarlar. Oradan Hz. İsa'nın doğuşunu kutlamak için Iazon (Perşembe ilçesine bağlı Yosunburnu)'a gelirler. Burada, hangi sebeple tutuklandığı veya esir edildiği bilinmeyen 14 Türk'ü idam ederler. Aslında bu şaşılacak bir durumdur. Zira Çepni Türkmenlerinin sahile indikleri ve bu tarihten yaklaşık 60 yıl önce, Yosunburnu ve Giresun civarını fethettikleri bilinmektedir. Olaylardan şu anlaşılmaktadır: Trabzon Devleti, tarihin hiçbir döneminde, Trabzon Değirmendere Vadisi hariç, Orta ve Doğu Karadeniz Bölgesi'nin iç kesimlerinde söz sahibi olamamıştır. Trabzon Devleti'nin hâkimiyeti, tamamıyla denize çıkıntısı bulunan doğal limanlardır. İç kesimlerde ise hiçbir zaman, hiçbir noktada hâkimiyetleri tespit edilememiştir. Bayram Bey'in ne zaman öldüğü belli değildir. Fakat 19 Aralık 1356'da sağ olduğunu, 13 Kasım 1357'den önce ise yerine oğlu Hacı Emir İbrahim

Bey'in geçtiğini dikkate alırsak 1357'nin ilk aylarında öldüğünü söyleyebiliriz. Bayram Bey'in türbesi, büyük bir ihtimalle, Mesudiye ilçesine bağlı Kale köydeki harap durumda bulunan kümbetlerin birinde olmalıdır.

Fotoğraf 10: Kümbet Harabeleri (Kale Köyü-Mesudiye)

Fotoğraf 11: Hacemiroğulları Beyliği'nin İlk Merkezinde Mezar Taşı (Kaleköy-Mesudiye)

Osmanlı Devleti zamanında, Ordu ili ve yöresi hakkında 1455 yılında tutulan tahrir defterinin adı, *Suret-i Derfter-i Mufassal-ı Canik-i Bayramlı me'a İskefsir ve Milas*'tır (Yediyıldız ve Üstün, 1992). Bu defter; *Bölük-i Geriş-i Bucak* (Ordu il merkezi ve çevresi), *Bölük-i Niyâbet-i Ordu* (Eskipazar), *Bölük-i Bedirli* (Ordu il merkezine bağlı bölge), *Bölük-i Seydi Ali Kethuda* (Balıncak yöresi), *Bölük-i Davud Kethuda* (Balıncak yöresi), *Divan-ı Elmalu tâbi-i Bendehor* (Balıncak yöresi), *Bölük-i Geriş-i Alibeğce* (Ordu'ya bağlı Kabadüz ilçesi), *Nahiye-i Niyâbet-i Fermûde* (Ordu'ya bağlı Uzunisa beldesinin bir bölümü), *Niyâbet-i Hafsamana* (Ordu'ya bağlı Gökçöy ilçesi), *Bölük-i Fidaverende* (Ordu'ya bağlı Aybastı ve Kabataş ilçeleri), *Niyâbet-i Satılmış-ı Bayram* (Ordu'ya bağlı Perşembe ilçesi ve çevresi), *Bölük-i Niyâbet-i Çamaş* (Çamaş ilçesi), *Bölük-i Niyâbet-i Geriş-i Bolaman* (Fatsa ilçesine bağlı Bolaman beldesinin bir bölümü), *Nâhiye-i Niyâbet-i Geriş-i İhtiyar* (Ordu Merkezine bağlı Uzunisa beldesinin bir bölümü), *Niyâbet-i Geriş-i Şaiblü* (Ulubey ilçesine bağlı Güzelyurt köyü ve çevresi), *Niyâbet-i Geriş-i Sevdeşlü / Ulubeğlü* (Ulubey ilçesi), *Niyâbet-i Kepsil* (Balıncak'ın bir bölümü), *Bölük-i Şemseddin Kethuda* (Balıncak'ın bir bölümü), *Bölük-i Mustafa Kethuda* (Balıncak'ın bir bölümü), *Niyâbet-i Kırık-ili* (Balıncak'ın bir bölümü) yerleşim birimleri ve çevresini içermektedir (Yediyıldız ve Üstün, 1992). Dolayısıyla adı geçen yerler ve çevresi, kalıcı olarak Çepni Türkmenlerinin beyi Hacemiroğlu Bayram Bey zamanında Türk vatani yapılmış olmalıdır.

1455 yılında kaleme alınan tahrir defterinde, *İskefsir* (Tokat ili Reşadiye ve çevresi) ve *Nahiye-i Milas* (Mesudiye ve çevresi)'nin *Canik-i Bayramlı*'dan ayrı tutulması ise Bayram Bey'den önce Hacemiroğulları topraklarını belirtmek için olmalıdır (Yediyıldız ve Üstün, 1992).

2.4. Hacı Emir İbrahim Bey Döneminde Çepni Türkmenleri/Hacıemiroğulları Beyliği

Bayram Bey'den sonra, Çepni Türkmenlerinin idaresini Hacı Emir İbrahim Bey almıştır. Hacı Emir İbrahim Bey'in ilk faaliyeti, 19 Aralık 1356'da Trabzon Tekfuru III. Aleksius ile saray ahalisinin Hz. İsa'nın doğuşunu kutlamak için Yosun Burnu'na geldiklerinde, idam ettikleri 14 Türk'ün intikamını almak olmuştur. Bayram Bey'in oğlu Hacı Emir İbrahim Bey'in, 13 Kasım 1357 tarihinde Canik Dağları'nın eteklerinden Maçka'ya kadar sefer düzenleyişi, hakkında tarihe geçmiş ilk bilgi sayılabilir. Bu seferde Hacıemiroğulları, Maçka'yı işgal etmiştir. Hacı Emir İbrahim Bey; Maçka'ya kadar olan bölgeyi yağmalamış, çok sayıda insanı esir almış ve bir hayli hayvan ele geçirmiştir (Hahanov, 2004: 79). Maçka Seferi sırasında Çepni Türkmenleri, çok miktarda ganimet elde etmiş ve Maçkalıların depolarını harap etmişlerdir. Hacı Emir İbrahim Bey zamanında Çepni Türkmenleri, sürekli Trabzon tarafına doğru ilerlemektedirler. Trabzon Tekfuru III. Aleksius; Trabzon'un kale surlarına dayanan Çepni Türkmenlerinin, Trabzon'u rahat bir şekilde alabileceğini tahmin edebilmektedir. Bu yüzden, Hacıemiroğullarını bir şekilde kontrol etmesi gerekmektedir. III. Aleksius; en sonunda Hacıemiroğullarını kontrol edebilecek, Trabzon için tehlikeli bir durum ortaya çıktığında Hacıemiroğullarını sırtından hançerletecek bir formül bulur. Uzun süren elçi trafiğinden sonra III. Aleksius, kızı Eudokia'yı Taceddinoğulları Beyliği'nin beyi Taceddin Çelebi ile evlendirmeye ikna eder. 8 Ekim 1379'da, kızı Eudokia ile Taceddin Çelebi'yi evlendirir. Bundan sonraki olaylar zinciri çok ilginçtir. III. Aleksius, Hacıemiroğullarının batı sınırında bulunan Taceddinoğulları ile bir ortaklık anlaşması imzalayıp yanına da bir müttefik bulduktan sonra, şubat 1380'de batı tarafına büyük bir sefer düzenler. Deniz yoluyla geldikleri Tirebolu'da²⁰ III. Aleksius, ordusunu ikiye böler. İkiye bölünen ordunun beş yüz kişiden oluşan bir bölüğü; Harşit Irmağı'nın kenarında, denize yaklaşık 13.4 km uzaklıkta, Türklerin elinde bulunan Bedreme Kalesi'ne doğru hareket eder.

III. Aleksius, geride kalan beş yüz askerlerden oluşan ve kendisinin de içinde bulunduğu ordunun diğer kısmı ile Harşit Çayı boyunca yüzü yukarı dönük (güneye doğru), Tzanların (Peçeneklerin) kışı geçirdikleri bölgeye doğru ilerlemeye başlar. Asıl hedefleri, daha önceleri Tzanların başkentine yakın bir yerde bulunan, ayrıca Maçka ve Trabzon için çok kritik bir noktada olan, sonradan Hacıemiroğullarının sınır kalesi durumuna gelen Kotsant'a (Kotzauta)²¹ Kalesi'dir. Güneye çıkan III. Aleksius komutasındaki ordu, Türklerin çadırlarını yakar. Çocuk, kadın ve yaşlıları kılıçtan geçirir. Yüzün üzerinde Türk öldürülür.

III. Aleksius, Kotsant Kalesi'ne ulaşamaz, Harşit Vadisi'nde yaşayan Türklere büyük zararlar vererek geri döner. Çok sayıda Türk'ü öldürüp ellerinde bulunan Rum esirleri kurtarır. Ölen Türk erkek, kadın ve çocuklarının sayısı yüzün üzerinde-

dir (Lebeau, 1836: 504; Bryer, 1980: 147; Telliöğlü, 2003: 67). Fakat bu arada çevrede yaşayan Türkler, III. Aleksius'un saldırısını çok kısa bir zaman içerisinde duyarlar. Yavaş yavaş toplanarak III. Aleksius'un kumanda ettiği orduyu sarmaya başlarlar.

Seferin sonunda Trabzonluların esir kurtarması bilgisi, karanlıkta kalan birçok konuya ışık tutmaktadır. Demek ki bir yıl önce Şebinkarahisar Beyi Kılıç Arslan, Trabzon'a saldırdığında yanında Hacıemiroğulları da bulunmakta idi. Bir başka söyleyişle Kılıç Arslan, Trabzon'a saldırırken çok büyük bir ihtimalle Süleyman Bey ve Hacıemiroğulları Çepnileri birlikte idi. III. Aleksius, alınan esirlerin Hacıemiroğullarına ait Bedreme Kalesi ve Süme Kalesi'nde muhafaza edildiğini öğrenmiş; 1380'deki saldırısını, ona göre planlamış olmalıdır.

Kaynaklarda anlatılanlara göre; III. Aleksius, bu seferde ayrıca daha önce Vakkıkebir'de Türklerin eline geçen gemilerini de geri alır (Yediıldız, 2000: 41). III. Aleksius; 1380'de ele geçirdiği gemileri güvenli bir liman sayarak Vakkıkebir limanında tuttuğuna göre Türklerin, bu tarihlerde Trabzon il merkezine çok yaklaşmış durumda oldukları kendiliğinden ortaya çıkar.

Çepni Türkmenleri/Hacıemiroğulları, bir yanda Trabzon Devleti ile savaşırken diğer yanda da batı komşusu Taceddinoğulları Beyliği ile mücadele etmekteydi. Zira bu yıllarda, Hacıemiroğulları doğuda Trabzon Tekfuru ile savaşmaktayken Taceddinoğulları Beyi Taceddin Bey, sık sık Hacıemiroğullarının topraklarına saldırılmaktadır. Saldırıları, muhtemelen Trabzon Tekfuru'nun kışkırtmaları ile yapılmaktaydı. Bu durumun Kadı Burhaneddin tarafından da bilinmekte olduğu açıktır.

Hacı Emir İbrahim Bey; 1387 yılında ciddi bir hastalığa yakalanır, hayattan umudunu kesip ölümü beklemeye başlar. Hacıemiroğulları Beyliği'ni idare etme konusunda en uygun kişi ise Hacı Emir İbrahim Bey'in büyük oğlu Süleyman Bey idi. Hacı Emir Bey, akrabalarını ve devletin ileri gelenlerini yanına çağırıp Emirlik makamına oturacak kişiyi sağlığında seçmek istediğini söyler. Bu şekilde ölümünden sonra oğulları arasında çıkacak iktidar kavgalarını önlemiş, kavgalardan dolayı Emirliğin bir kargaşaya sürüklenmemesini sağlamış olacaktı. Bu olay, Bezm u Rezm'de şöyle anlatılmaktadır: "Taceddin, gözünü Hacı Emir'in vilayetine dikti ve oranın fethi için çaba harcamaya başladı. Çünkü Hacı Emir; ağır bir hastalığa ve elim bir derde yakalanmış, ölümün eşğine varmıştı. Çocuklarının en büyüğü, evlatlarının en olgunu Süleyman Bey idi. Alnında büyüklük ve asalet izleri, yüzünde olgunluk ve yiğitlik ışığı parlıyordu. Hacı Emir, akrabalarını ve vilayetin ileri gelenlerini yanına çağırarak, 'Her yaratığın sonu ölümdür. O, herkesin içmesi gereken bir şerbet; her canlının er geç yudumlayacağı bir yudumdur. Hastalık, onun sebeplerinden ve alametlerinden biridir. Ben şimdi ölümün eşğindeyim. Dil sayfama sessizlik harfi konmadan, hayat defterime azil çizgisi çekilmeden yerime geçecek veliahtımı sizin içinizden seçeyim. Halkın idaresini ve işlerini yoluna koyacak birini tayin edeyim de ölümümünden sonra

emirlik makamına otursun. Sizin durumunuzun iyileşmesi, geçiminizin sağlanması için çaba harcasın! Sizi yönetme ve koruma işini üzerine alsın! Bunu yaparsam oğullarım arasında kavga çıkmaz ve o kavga ayrılık ve kargaşaya sebep olmaz. Zarar ziyana uğrayarak durumumuz bozulmaz.’ dedi” (Aziz B. Erdeşir-i Esterâbadî, 1990: 309-310).

Hacı Emir İbrahim Bey; Emirliği, oğlu Süleyman Bey’e bırakır. İyileşse bile Emirliği tekrar geri almak için talepte bulunmayacağını, geri kalan ömrünü ibadetle geçireceğini bildirir. Beyliğin ileri gelenleri, bu durumu uygun bir karar olarak görür ve Hacı Emir İbrahim Bey’in düşüncesini kabul ederler. Kendilerini düşündüğü için de sevinirler. Emirlik makamı, Süleyman Bey’e verilir. Beyliğin ileri gelenleri, bu duruma sevinip Süleyman Bey’e bağlılıklarını bildirirler. Bir süre sonra, Hacı Emir İbrahim Bey tekrar iyileşir. Emirlik makamında oğlunun oturmasına tahammül edemez ve geri almak ister. Baba - oğul arasındaki Emirlik mücadelesi, onları düşmanlık derecesine kadar getirir. Süleyman Bey, Emirlik makamından ayrılmak istemeyince Hacı Emir İbrahim Bey, kendisine bağlı komutanlarla silahlı harekete geçer. Böylece ortaya çıkmasından endişelendiği iç savaşa, kendisi sebep olur.

Bezm u Rezm’in yazarı Esterabadî’nin, Süleyman Bey konusundaki düşünceleri şöyledir: “Delikanlılık çağının başlarında ve gençliğinin baharında olan oğul; yönetim işlerinin yürütülmesinde ehil ve usta olup, manevi olgunlukların her türlü-süyle süslenip donanmıştı. Kılıç ve kalem konusunda, eşi ve emsali yoktu. Bu yüzden babası; zorlanıp mecbur bırakılmadan kendi isteği ve arzusuyla onu kendisine velayet ve nâib tayin etmiş, işlerin düğümünün bağlanıp çözülmesine onun ellerine ve iradesine bırakmıştı. O konuda anlaşma ve sözleşme yapmıştı. Bu yüzden ahalinin büyüklerinin ve ileri gelenlerinin bazısı, yemini ve andı göz önünde bulundurarak bazısı da emirlik görevini yerine getirmede Süleyman Bey’in babasından üstün olduğunu, onun zamanının babasıninkinden daha başarılı geçtiğini düşünerek Süleyman Bey’in tarafını tutuyordu” (Aziz B. Erdeşir-i Esterâbadî, 1990: 310-311).

Süleyman Bey’in, kendisine olan güveninden ve ileri görüşlülüğünden dolayı azledilmeye gönlü razı olmaz. Babasıyla verilen söze ve varılan anlaşmaya uyulması konusunda ısrar eder.

Hacıemiroğulları sarayında görüş ayrılığı derinleşir. Beyliğin ileri gelenlerinin bir kısmı, Hacı Emir İbrahim Bey’in tarafını tutarken bir kısmı da Süleyman Bey’in haklı olduğunu düşünür. Bu arada kargaşa ve görüş ayrılığı derinleştikçe, düşmanlar da fırsattan istifade ederek beylik topraklarına ellerini uzatmaya başlar.

Hacıemiroğulları Beyliği’nde yönetici seçme kavgaları sürerken beyliğin batı komşusu Taceddinoğulları Beyliği, sürekli bir faaliyet içerisindeydi. Yönetici kavgaları sürerken Taceddin oğlu Taceddin Bey, Terme tarafından iki kez Hacıemiroğulları Beyliği’nin sınırları içerisine girmiş, can kaybına sebep olmuş ve Hacı Emir İbrahim Bey’e ait toprakları yağmalamıştır. Fakat Taceddin Bey; önemli bir başarı kazanamamış, daha büyük bir hazırlık yapmak için çalışmalarına başlamıştır.

2.5. Süleyman Bey Döneminde Çepni Türkmenleri/Hacıemiroğulları Beyliği

Hacı Emir İbrahim Bey ile oğlu Süleyman Bey; yöneticilik için her ne kadar tartışmış olsalar bile, 1386'dan sonra beylik yönetiminde Hacı Emir İbrahim Bey'in ismi geçmez. Beyliğin batı komşusundan gelen saldırıların Süleyman Bey tarafından karşılandığı açıktır. Öyle anlaşılmaktadır ki Süleyman Bey, babasına rağmen 1386'da Hacıemiroğulları Beyliği'nin hâkimiyetini tamamen ele geçirmiştir. Süleyman Bey, arşiv kayıtlarında “*Mîr-i Çepniyân*” olarak kaydedilmiştir (Bostan, 2002a: 358).

Süleyman Bey, Taceddin Bey'in üçüncü kez topraklarına saldıracağını anlayınca dostu Kadı Burhaneddin'den yardım ister. Bunun için arka arkaya elçiler ve mektuplar göndermeye başlar. Kadı Burhaneddin, Taceddin Bey'i ikaz etmek için elçisi Şeyhülislam Şeyh Yar Ali'yi güvendiği bir kişi ile Taceddin Bey'in yanına gönderir. Kadı Burhaneddin, Hacıemiroğulları Beyliği'nin topraklarına saldırıda bulunan Taceddin oğlu Taceddin Bey'e: “*Onların atalarından miras kalmış mülküne göz dikip düşmanlık ve kavga yolunu tutmuş, dostluk ve kardeşlik haklarını çiğnemişsin. Bu hareketin bana çok çirkin geldi. İyi huyundan ve temiz tabiatından beklenen şeylerin tersini yaptın.*” şeklinde bir mektup gönderir (Aziz B. Erdeşir-i Esterâbadî, 1990: 311).

Şeyhülislam, bu elçilik görevini yerine getirmek için yola çıktığında Ramazan ayının son günleridir. Taceddin Bey, Hacıemiroğulları Beyliği'nin topraklarına saldırmama konusunda elçiyi söz verir.

Hacıemiroğulları Beyliği'ndeki iç kargaşayı fırsat bilen Taceddin Bey; Kadı Burhaneddin'in elçisi Sivas'a ulaşmadan, 24 Ekim 1386 tarihinde Hacıemiroğulları Beyliği'nin topraklarına yaklaşık 12000 atlı ile saldırır. Daha saldırı başlar başlamaz Taceddin Bey ve üç bin atlı askeri, savaş meydanında ölür. Ordusu dağılır. Taceddin oğulları, büyük kayıplar vererek geri çekilir (Hahanov, 2004: 91).

Bu olay üzerine Kadı Burhaneddin, Niksar üzerine sefere çıkmak için ordu toplar. Kadı Burhaneddin, ilk olarak bir öncü birliği Niksar'a gönderir. Sonra da kendisi Taceddinoğulları Beyliği'nin başkenti Niksar'a gelir. Niksar eşrafı toplanıp Kadı Burhaneddin'in huzuruna gelir ve şehrin anahtarını Kadı Burhaneddin'e teslim eder. Kadı Burhaneddin, Niksarlıların gönülünü alır ve onlara ilgi gösterir. Niksar'a ilk girdiğinde Melik Dânişmend Gazi'nin türbesini ziyaret eder. Niksar, hiçbir direniş olmadan Kadı Burhaneddin'e teslim olur. Kadı Burhaneddin, Niksar'ı alıp kendi topraklarına katar.

Süleyman Bey, yakınlarından birini Niksar'a Kadı Burhaneddin'e gönderip bağlılığını bildirir. Kadı Burhaneddin de bunun üzerine İskefirs Kalesi'ni (günümüzde Tokat'a bağlı Reşadiye ilçesi), içindeki zahire ve kıymetli eşyaları ile birlikte Taceddinoğullarından alıp 1386 yılında Hacıemiroğulları Beyliği'ne bağışlar (Aziz B. Erdeşir-i Esterâbadî, 1990: 309-313-314). Kadı Burhaneddin; kaleyi ve Reşadiye'yi, Süleyman Bey'e bağışladıktan sonra Niksar'a döner.

Çepni Türkmenlerinin/Hacıemiroğulları Beyliği'nin en parlak dönemi, Hacı Emir oğlu Süleyman Bey zamanında olmuştur, denilebilir. Yaklaşık yüz yıl süren Ordu, Giresun ve Vakfikebir'in batısında kalan kısmın fethedilmesi; bölgede yaşayan Türk halkı açısından olumlu bir biçimde, onun zamanında sonuçlanmıştır.

Süleyman Bey, ordusuyla beraber Canik Dağları'nın zirvelerinden sahile inmiş; Ordu, Giresun ve Vakfikebir'in batısını bir daha değişmemek üzere Türk vatani hâline getirmiştir. Canik Dağları'nın zirvesinin fethi tamamlandıktan sonra Süleyman Bey zamanında, muhtemelen 1380'li yıllarda, Hacıemiroğulları Beyliği'nin başkenti de değişmiştir. Beyliğin başkenti daha önce Mesudiye'nin Kale köyünde iken bugünkü Ordu il merkezinin 4 km güneyinde kalan *Eskipazar*'a taşınmıştır. Buraya, başkent anlamına gelen Ordu adı verilmiştir. Ordu ilimizin adı, bu olaydan kalmıştır.

Fotoğraf 12: Çepni Türkmenleri/Hacıemiroğulları Beyliği'nin İkinci Merkezindeki Eskipazar Camisi'nin Giriş Kapısı (Eskipazar-Ordu)

Beylik merkezinin *Eskipazar*'a taşınması, Süleyman Bey döneminde gerçekleşmiştir. Zira 1455 tarihli tahrir defterinde, beyliğin merkezi olan Bölük-i Niyâbet-i Ordu'da yani Eskipazar'da, Bayram Çelebi'nin evlatlarının yurdu olduğu belirtilen *Mezra'a-ı Süleymanbeğlü* ismiyle bir yerleşim yeri kayıtlıdır (Yediyıldız ve Üstün, 1992: 15). Eskipazar'daki mezarlıkta bulunan mezar taşları, cami ve çevresinde bulunan harabelerin bir kısmı, bu dönemden kalmadır. Ayrıca Eskipazar çevresindeki arazinin bizzat beylik idarecilerine ait olduğu bilinmektedir.

Süleyman Bey'in en önemli faaliyetlerinden birisi de Giresun'u son kez fethetmesidir. O, Giresun Kalesi²²'ni 1397 yılında fethettiğini Kadı Burhaneddin Ahmed'e yazdığı bir mektupta bildirir. Kadı Burhaneddin, bu haber üzerine ülkesinde davullar dövdürüp şenlikler düzenler. Ayrıca bir tebrik mektubu gönderir (Aziz B. Erdeşir-i Esterâbadi, 1990: 485).

Osmanlı Devleti'nin fethine kadar Hacı Emir ve oğulları tarafından idare edilen bu beyliğin sınırları; 1403 yılında, sahilde Vakfikebir'in batısından Terme'ye kadar uzanmaktadır. Terme'den güneye, Niksar'ın doğusuna çekilecek bir çizgi, beyliğin batı sınırını oluşturmaktadır. Güney sınırı, Kelkit Vadisi'ni takip etmekte; Koyulhisar, Şebinkarahisar, Alucra, Şiran ve Torul'u dışarıda bırakacak şekilde, Kürtün'e uzamaktadır. Kürtün'den Vakfikebir yakınlarına inen bir hat da beyliğin doğu sınırını göstermektedir (Yediyıldız, 1985: 41)²³.

Harita 1: 1427'de Hacıemiroğulları Beyliği'nin Sınırları

Mehmet Bilgin; haklı olarak, yazılı belgelerin yetersizliğinden dolayı Trabzon'a yakın yörede, bir *Çepni Beyliği*'nin kurulduğunu düşünmüştür (1996: 101-109). Hâlbuki tahrir defterlerindeki bilgiler, Çepni bölgesinin Hacıemiroğulları sınırları içerisinde olduğunu göstermektedir. Ayrıca İspanya Kralı Henri'nin elçisi Gonzales de Clavijo; 1304'te, Samsun yakınlarından Tirebolu yakınlarına kadar sahilin boydan boya Arzemir isimli bir beye ait olduğunu söyler (Gonzales de Clavijo, 1993). Hacıemiroğulları, bölükler hâlinde iskân etmiştir. Bu bölükler, merkez köyleri; köyler, nahiyeleri; nahiyeler, ilçeleri oluşturmuştur. İlçeler ise Hacıemiroğulları Beyliği'ni meydana getirmektedir. Özetle; Hacıemiroğulları Beyliği'nin doğu sınırlarının sahilde Vakfikebir'e, güneydoğuda ise Kadırğa Yaylası'na kadar ulaştığı rahatlıkla söylenebilir.

Yıldırım Bayezid, 1398'in ilkbaharında Samsun tarafına sefere çıkar. Bayezid, Samsun'u fethettikten sonra bölgede bulunan küçük beyliklerin yöneticileri, Osmanlı hâkimiyetini kabul eder. Taceddinoğlu Mahmud ve Taceddinoğlu Alparslan, Hacıemiroğlu Süleyman Bey ve Bafra Beyi hep birlikte Osmanlı hâkimiyetine girer. Böylece Osmanlıların sınırı, Trabzon'a kadar dayanmış olur (Uzunçarşılı, 1995: 298-299). Hacı Emir oğlu Süleyman Bey'in Osmanlı hâkimiyetini kabul etmesinden sonra, beylik yönetiminin yine kendisine bırakıldığı tahmin edilmektedir.

Osmanlı Devleti'nin himayesinde bulunan Hacıemiroğulları Beyliği, bölgedeki mücadelelerine devam eder. Osmanlılar, 1402'de Ankara Savaşı'nı kaybedince Hacıemiroğulları Beyliği tekrar bağımsız kalır. Hacı Emir oğlu Süleyman Bey'in ne zaman öldüğü ve kabrinin nerede bulunduğu bilinmemektedir. Yaptığımız alan araştırmalarında Eskipazar'ın doğusunda yer alan Hatipli köyünde, çok eski mezarlar bulunduğunu tespit ettik. Fakat bu mezarların büyük bir bölümü sökülmüş, yerleri tarla hâline getirilmiştir. Tahrip edilmeyen ve günümüze ulaşabilen kabirlerin içerisinde ise Süleyman Bey'in türbesi bulunmamaktadır. Dolayısıyla şimdiye kadar Hacı Emir oğlu Süleyman Bey'in mezarı tespit edilememiştir.

2.6. Hacı Emir Çelebi Döneminde Çepni Türkmenleri / Hacıemiroğulları Beyliği

1455 tarihli tahrir defterinde, *Vilâyet-i Bayramlı Me'a İskefsir ve Milas*'a bağlı Bölük-i Niyabet-i Ordu nahiyesi sınırları içerisinde yer alan Bucak-ı Küçük karyesinin Hacı Emir Çelebi ve İnâyet Çelebi Evlâd-ı Hacı Emir Çelebi'nin mülkü olduğu kaydedilmiştir (Yediyıldız ve Üstün, 1992: 20). Bu bilgilerden, Hacı Emir İbrahim Bey'in Süleyman Bey'den başka, *Hacı Emir* ve *İnâyet* adlı iki oğlunun daha olduğu ortaya çıkmaktadır.

İspanya Kralı Henri, 1403 yılında Mabeyincisi Gonzales de Clavijo'yu elçi olarak Timur'un yanına gönderir. Gonzales de Clavijo, İstanbul'dan Trabzon'a gitmek için gemi ile yolculuk yapar. 31 Mart 1304'te İsfandiyoğullarına ait Sinop'a, daha sonraki günlerde de Samsun'a gelir. Uzun süren bir yolculuktan sonra, *Arzamir* adlı bir Türk beyine ait topraklar olduğunu belirttiği Bolaman'da kalır. Buradan Tirebolu'ya geçer. Gonzales de Clavijo'nun belirttiğine göre; bu sahil, boydan boya *Arzamir* adlı bir Türk beyine aittir ve bu Türk beyinin on bin atlı askeri bulunmaktadır. İspanyol elçi, ayrıca Arzemir'in Trabzon Devleti'nden vergi aldığını da belirtmiştir (Gonzales de Clavijo, 1993: 59-68).

Ruy Gonzales de Clavijo'nun bahsettiği Arzemir; Hacı Emir İbrahim Bey'in oğlu, Süleyman Bey'in kardeşi *Hacı Emir Çelebi* olmalıdır. Bu bilgilerden anlaşıldığına göre; Çepni Türkmenlerinin/Hacıemiroğulları Beyliği'nin idaresi, Süleyman Bey öldükten sonra Hacı Emir İbrahim Bey'in oğlu, Süleyman Bey'in kardeşi *Hacı Emir Çelebi*'ye geçmiştir.

3. Vilayet-i Çepni Beyi Melik Ahmed Bey

Melik Ahmed Bey hakkında detaylı bir bilgi yoktur. Tahrir defterlerinden anlaşıldığına göre, 14. yüzyılın ilk çeyreğinde Kürtün Beyi'dir. Tirebolu'ya 13.4 km uzaklığındaki Bedreme Kalesi'nin fatihidir (Bostan, 2002a: 358). Ayrıca Kürtün'de bir vakfı olduğu da bilinmektedir (Bilgin, 1996: 106). Melik Ahmed Bey'in Kürtün Beyliği'ni kaç yıl sürdürdüğü tespit edilememiştir.

Kayıtlara göre, Melik Ahmed Bey'den sonra onun nesli konusunda birkaç ihtimal vardır. 1486 tarihli tahrir defterinde "Kürtünlü Mehmed Bey" olarak kaydedilen kişinin Melik Mehmed Bey'den sonra Kürtün Beyi olduğu akla gelebilir. Zira aynı defterden anlaşıldığına göre, Kürtünlü Mehmed Bey'e pek çok ayrıcalık tanınmıştır (Bostan, 2002a: 359). Melik Mehmed Bey'in Ahmed Bey ile akrabalığının ne olduğu tespit edilememiştir. Bununla birlikte Mehmed Bey'den sonraki iki kuşak, tahrir defterlerinden öğrenilebilmektedir. Mehmed Bey'in Yar Ali Bey isimli bir oğlu; Yar Ali Bey'in de Yusuf Celil, Ali Han, Himmet ve Nasuh Çelebi isimli dört oğlu bulunmaktadır (Sümer, 1992: 65).

1486'da Eşter Bey oğlu Mustafa Bey'e Kürtün bölgesinden zeamet verildiği görülmekte ve Eşter Bey'in "*Kadimî Çepni Beylerinden*" olduğu kaydedilmektedir. 1515 ve 1554 tarihli tahrir defterlerinde Eşter Bey'in "*Mir-i Çepniyan*" olduğu açıkça belirtilmiştir (Bostan, 2002a: 359).

1486 ve 1554 tarihli tahrir defterlerine göre; bu iki kişinin dışında Kürtün yöresinde Özlemiş Bey (oğulları: Mirze Bey, Hasan Bey, Yusuf Bey), Mehmed Bey (oğulları: Nur Ali Bey, Hasan Ali Bey, Budak Bey), Emre Bey (oğulları: Dede, Ramazan Ağa) adlı beylerle ilgili kayıtlara da rastlanmıştır (Sümer, 1992: 65-81). Ancak bunların Melik Ahmed Bey ile akrabalıkları tespit edilememiştir.

4. Çepni Türkmenleri/Hacıemiroğulları Beyliği'nin Osmanlı Devleti'ne Bağlanması

Hacıemiroğulları Beyliği'nin Osmanlı Devleti'ne bağlanması konusunda kaynaklarda herhangi bir bilgiye rastlanmamakla birlikte, Hacı Emir Çelebi zamanında gerçekleştiği düşünülebilir.

II. Murad, Amasya'da Sancak Beyi iken Yörgüç Paşa onun lalalığını yapmıştır. II. Murad tahta çıktığında, Yörgüç Paşa'yı 1426'da vali olarak Amasya'ya gönderir. Yörgüç Paşa'nın ilk işi, çevre beylikleri Osmanlı Devleti'ne bağlamak olmuştur. Bu çerçevede öncelikle Kızılkoca Oğulları'nı Amasya'ya çağırıp bir hile ile ortadan kaldırır. Sonra Kocakaya Beyi Haydar Bey'in kalesini de Osmanlı topraklarına katar. Arkasından da Taceddinoğulları Beyliği'nin emiri Hasan Bey'i yine bir hile ile ortadan kaldırmak için Amasya'ya çağırır. Hasan Bey durumu anlar ve Taceddinoğullarına ait toprakları, Osmanlı Devleti'ne teslim eder (Aşık Paşazade, 2003: 450-

456; Atsız, 1992: 94-97; Uzunçarşılı, 1995: 403-406). Hacıemiroğulları Beyliği'nin Osmanlı Devleti'ne ne zaman ve nasıl bağlandığı belli değildir. Ancak Amasya Valisi Yörgüç Paşa, çevre Türk beyliklerini Osmanlılara bağlarken Hacıemiroğullarını da bağlamış olmalıdır. Zira Yörgüç Paşa, 1437'ye kadar Amasya Valiliğine devam eder. Hacıemiroğulları Beyliği'nin de onun zamanında tarih sahnesinden çekildiği muhakkaktır. Yörgüç Paşa'nın yöredeki diğer beyleri ortadan kaldırma metoduna göz atıldığında²⁴, Hacıemiroğulları Beyliği'nin ortadan kaldırılışının tarihi kayıtlarda yer almaması şaşırtıcı değildir.

Çepni Türkmenlerine ait toprakların ve Hacıemiroğulları Beyliği'nin 1427 yılında Osmanlı Devleti'ne kesin olarak bağlandığı anlaşılmaktadır.

Orta Karadeniz Bölgesi'nin Türkleşmesi; Fatih Sultan Mehmed'in Trabzon'u fethetmesinden yaklaşık 80-85 yıl önce tamamlanmış, Çepni Türkmenleri hem sahilten hem de güney tarafından Trabzon il merkezine 30-40 km yaklaşmışlardı. Nitekim Trabzon Tekfuru, 1380'de Hacıemiroğulları Beyliği üzerine yapacağı bir saldırı için askerlerini Tirebolu'ya ancak gemilerle getirebilmiştir. Önceki yıllarda olduğu gibi, Trabzon il merkezinden doğruca güneye çıkarak bir sefer düzenleyememiştir.

Osmanlılar, yöreyi topraklarına kattıktan sonra Hacıemiroğulları Beyliği'nin eski idari iç teşkilatlanmasını pek değiştirmemiştir. Dış teşkilatlanmasında ise 1455-1613 yılları arasında, Bolaman Irmağı ve Aksu Irmağı'nı sınır olarak belirleyip bölgeyi üç kazaya bölmüştür. Bolaman Irmağı'nın batı tarafında kalan bölüm, *Canik Sancağı*'na katılmıştır (Öz, 1999). Bahsedilen iki ırmağın arası *Vilayet-i Bayramlı*, Aksu Irmağı'nın doğusunda kalan kısım ise *Vilayet-i Çepni* (Çepni ili, Çepni memleketi) olarak adlandırılmıştır (Sümer, 1991b: 13-17).

Vilâyet-i Bayramlı olarak isimlendirilen ve Bolaman Irmağı'nın doğu kısmında kalan bölgenin sınırı, tabii olarak bugünkü Ordu ilinin sınırları gibi değildir. Giresun'a bağlı Bulancak ve Tokat'a bağlı Reşadiye ilçeleri, adı geçen bölgeye dâhildir. Canik sancağına ise Terme'nin batı kısmından başlayıp Bafra'nın batı kısmında biten bölge de ilave edilmiştir.

Fatih Sultan Mehmed'in 1461 yılında Trabzon'a düzenlediği seferi engellemek için Uzun Hasan tarafından kışkırtılan *Kızıl Ahmed*, Canikoğlu ve arkadaşları, *Emir Bey* isimli birini reis tayin edip Tokat'ı yağmalarlar.

Burada adı geçen *Emir Bey*, büyük bir ihtimalle Süleyman Bey'in oğludur. Fatih bu bölgeyi alınca Emir Bey; önce Akkoyunlulara, 1473 yılında Akkoyunluların Otlukbeli'nde yenilmesinden sonra da Dulkadiroğulları Beyliği'ne sığınmıştır. Bilinemeyen bir tarihte, Urf'a'nın Yaylak ilçesine bağlı Mircanik köyüne yerleştiği tahmin edilmektedir.

5. Fatih Sultan Mehmed'in Fethi

Trabzon kuşatması sırasında Çepni beyleri ve bölge halkı, Fatih'i desteklemiş ve ordusuna katılmıştır (Sümer, 1992: 48). Fatih, Trabzon'u fethettikten sonra Hacıemiroğullarının toprakları ikiye bölünmüştür. Bulancak'ın doğusunda kalan bölgenin Trabzon sancağına bağlandığı, 1486'da Kürtün'ün kaza merkezi yapıldığı, *Giresun Kalesi* ve çevresinin nahiye biçimiyle Kürtün'e bağlı olduğu, 1538'e kadar bu şekilde devam ettiği anlaşılmaktadır. 1538-39 tarihli tımar tevcih defterinde ise Giresun'un da kaza yapıldığı anlaşılmaktadır. Kürtün'ün ise kaza statüsü devam etmektedir (Bostan, 2002a: 42-46). 1554'te Kürtün'e; Üreğir, Bayramoğlu, Yağlıdere, Karaburun, Elkerimlihas, Alahnas, Harşit ve Kürtün olmak üzere sekiz ayrı nahiye bağlı görünmektedir. Giresun ise *Çepni nahiyesi* olarak bütünleştirilmiş olarak karşımıza çıkmaktadır (Bostan, 2002a: 42-46). Osmanlı kuvvetleri Trabzon topraklarına girince, Çepni Türkmenlerinin onlara yardımcı olduğu anlaşılmaktadır. Osmanlı Devleti, bu hizmetlerinden dolayı Çepni Türkmenlerine zeamet ve tımar gibi dirlikler verip onları hizmetlerine almış, çeşitli görevler vermiştir (Sümer, 1991b: 9).

Trabzon 1461'de Osmanlı topraklarına katıldıktan sonra, Çepni Türkmenlerinin doğuya doğru ilerlemeye, yer yer yerleşmeye başladığı görülmektedir. 1486'da, Ze'amet-i Kürtün adlı bölgede Çepnilere, 28 dirlik verilmişti. Bu tarihte yörede 2 kale, 2 nef, 73 köy bulunmaktaydı (Bostan, 2002a: 359-360). 1486 yılında, Akçabat ve Atina kazasına ait dirliklerden birer tımar *Çepnilere* aittir (Bostan, 2002a: 360-361). 1486'da yapılan tahrir göre, Sürmene'nin Aho köyünde (günümüzdeki yeri tespit edilememiştir) tımar sahipleri arasında *Mustafa Veled-i İskender Çepni*, *İskender Çepni*'nin oğlu Mehmet sayılmaktadır. Gahura köyünde (Araklı'ya bağlı Ortaköy civarı), *Hasan Veled-i Mustafa Çepni*'nin hissesi bulunmaktadır. Ayoforid köyünde (günümüzdeki yeri tespit edilememiştir) ise *İskender Çepni Veled-i Sinan*, Mahura köyünde ise *Mahmut Veled-i İskender Çepni* hisse sahipleri arasındadır (Bilgin ve Yıldırım, 1990: 180-182, 191, 200, 212). Mah-ı nev köyünde (günümüzde Yeniay beldesi)²⁵, Hüseyin *Veled-i Mustafa Çepni* isimli kişi tımar sahibidir (Bilgin ve Yıldırım, 1990: 207-208). Of'un pek çok köyünde Çepniler yaşamaktadır (Bostan, 2002a: 369-370) ve bunların pek çoğunun isminin Bayram (Umur, 1942: 25-62) olması, dikkat çekicidir²⁶.

Kürtün, Eynesil, Dereli, Giresun arasındaki geniş saha 1515'te *Vilâyet-i Çepni* olarak adlandırılmış ve buradaki toplam 88 dirlik Çepnilere verilmiştir. Bu tarihte Çepnilerin elinde 4 kale, 3 nef, 173 köy bulunmaktadır (Bostan, 2002a: 357-359). Trabzon fethedildikten sonra buraya diğer sancaklardan haneler getirilip yerleştirilmiştir. Bunlar arasında Canık, Niksar, Satılmış-Canık, Tokat gibi Çepni nüfusunun dikkat çekici ölçüde önde olduğu yerleşim yerlerinden aileler getirilmiştir (Bostan, 2002a: 96-122). Bunların dışında, tarih içinde Çepni (Giresun) kazasından bugünkü Trabzon sınırlarına ne kadar nüfusun göçüp yerleştiği bilinmemektedir.

Kâtip Çelebi, 1548'de yazdığı *Cihannüma* adlı eserinin Trabzon'a ayırdığı bölümünde, Trabzon'un batı ve güneybatısındaki dağlara *Çepni Dağları* denildiğini bildirmiştir.

XVIII. yüzyılın ilk yarısında Çepniler, Lazlarla çatışma hâlinde idi. Çepni ağaları, bağımsız gibi yaşarlardı ve özel askerî birliklere sahiptiler. Bu durumu ortadan kaldırmak için devlet, Trabzon'a çetecilikte tecrübeli valileri göndermekteydi (Goloğlu, 2000: 79).

Martin Stokes (1988: 22), XVIII. yüzyılda Of'un pek çok yöresinde Çepnilerin bulunduğunu ifade etmektedir. Dernekpazarı ile Çaykara ilçelerinde Çepnilere ait yer isimleri ve kültür unsurları bulunmaktadır (Bostan, 2002a: 360-370).

Şâkir Şevket (2001: 80, 100-101); 1870'de Trabzon ilinde Çepnilerin önemli bir nüfusa ve güce sahip olduğunu belirtir.

Yapılan alan araştırmalarında Şalpazarı, Beşikdüzü, Vakfikebir'in köylerinin tamamına yakınının Çepni ağız özellikleri gösterdiği, Giresun ve Ordu ağız ile çoğunlukla aynı özellikleri taşıdığı ortaya çıkmıştır (Demir, 2006). Ali Çelik'in hazırladığı *Trabzon-Şalpazarı Çepni Kültürü* adlı eser, yörede Çepni kültürünün ne kadar canlı olduğunu gözler önüne sermektedir (Çelik, 1999). Özellikle Şalpazarı yöresi Çepni Türkmenleri giyim kuşam açısından eskiyi devam ettirmektedir ve giyimleri "geleneksel Çepni kıyafeti" olarak adlandırılmaktadır (Korkmaz, 2010: 335-345). Başta Melikşah köyü olmak üzere Tonya'nın pek çok köyü, *Çepni ağız* ve kültürü özelliği göstermektedir.

Çarşıbaşı'na bağlı Taşlıtepe köyü, Samsun köyü ve çevresindeki pek çok yerleşim biriminde yaşayan halk, Çepni boyuna mensup olduğunu bilmektedir. Akçaabat'ın başta Üzümlü, Sarıca, Eskiköy, Karapınar köyü halkı Şalpazarı yöresinden gelip yerleşen Çepni Türkmenleridir.

Çepnilerin Rize ve çevresine kadar gidip yerleştikleri de görülmektedir (Sümer, 2002a: 246-247; Şâkir Şevket, 2001: 100; Günay, 1978: 21). Rize'ye bağlı Kalakandere ve İkizdere'de de Çepnilerin bulunduğu bilinmektedir. İkizdereli Çepni Ali isimli bir kişi, Erzurum hapisanesinden kaçarak yörede birtakım huzursuzluklara sebep olmuş, daha sonra hükümete müracaat etmiş, 300 adamı ile 1876'da Doksanuç Harbi'ne katılmıştır (Goloğlu, 2000: 125, 138). Pazar ilçesindeki Naiboğulları ve Taşköprü köyü halkı da Çepni'dir (Bostan, 2002a: 368).

Diğer yandan Emiroğulları'nın Anadolu'nun içlerine doğru hatta güneye doğru iskân edildiğini de görmekteyiz. XVIII. yüzyılda Sivas Yenil'de oturduğu anlaşılan ve Hacıemiroğullarının bir kolu olduğunu düşündüğümüz Emir Hacı Bayram cemaatine bağlı bir grup, Suriye'deki Hama ve Humus bölgelerine gönderilmiştir (Halaçoğlu, 1997: 139).

Osmanlı Devleti döneminde Çölâbâd kazası (Karahisar-ı Sahip Sancağı), Kavak kazası (Canik Sancağı), Canik Sancağı, Ordu kazası, Gümülcine ve Edirne kazaları, Nizip kazası ve Kayseri kazasında Emirli cemaatinin yerleşik olduğunu Cevdet Türkay'ın çalışmalarından öğrenmekteyiz (Türkay, 1979: 352).

6. Çepni Türkmenlerinde Mimari²⁷

Hacıemiroğulları Beyliği döneminden günümüze İkizce'deki Genççağa Kalesi, Mesudiye ilçesine bağlı Kale köydeki saray, kale ve kümbet harabeleri; Ordu il merkezine yaklaşık dört kilometre uzaklıkta olan Eskipazar Camii ve harabeleri; Hatipli köyündeki mezar taşları; Ordu Selimiye Camii'nin mihrabı kalmıştır.

Genççağa Kalesi: İkizce'ye bağlı Karlıtepe köyü sınırları içerisinde. Çevreye hâkim tabii bir tepe üzerinde inşa edilmiştir. İki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümün kale kumandanının yerleşimi için inşa edildiği anlaşılmaktadır. Giriş kapısına, yerli taştan oyulmuş 69 merdivenle çıkılmaktadır. Kapı duvarları fazla tahrip olmamıştır. Kapının hemen solunda, 6 m² genişliğinde bir oyma odacık bulunmaktadır. Kalenin içerisinde, sarnıç olarak kullanıldığı tahmin edilen taştan oyma dört adet su kuyusu vardır. Giriş kapısının kuzeyinde ve kuzeydoğusunda, moloz yığma taştan yapılmış surların büyük bir bölümü hâlâ mevcuttur. İkinci kısım, sert ve sivri kayalardan oluşmaktadır. Bu bölümden günümüze sadece 6-7 m derinliğinde ağız dar, dibi geniş bir su kuyusu kalmıştır.

Mesudiye Kalesi: Mesudiye ilçesine 6 km uzaklıkta bulunan Kale köy sınırları içerisinde. Kuzeyden güneye doğru uzanan doğal bir tepe üzerine inşa edilmiştir. Hacıemiroğulları Beyliği'nin ilk merkezi olduğu bilinmektedir. Kale, harabe durumdadır. Çevresinde, tarihî mezarlar ve kümbetler bulunmaktadır.

Mesudiye-Kale Köy Kümbet Harabeleri: Kümbet harabeleri, kalenin yaklaşık bir km doğusunda bulunmaktadır. Hakkında şu ana kadar herhangi bir inceleme yapılmadığı için içinde kimlerin mezarları bulunduğu bilinmemektedir. Buradan tesadüfen çıkan mezar taşlarından anlaşıldığına göre, Hacıemiroğulları Beyliği döneminde inşa edilmiştir.

Eskipazar Camii: XIV. yüzyılda inşa edilmiştir. Ordu il merkezinin güneydoğusunda, Ordu - Ulubey karayolunun dördüncü km sinde, bir mezarlığın içerisinde yer almaktadır. Muhtemelen Eskipazar'da bulunan şimdiki caminin yerinde idi. İlk binadan giriş kısmında bir duvar ile minarenin kaidesi kalmıştır. Kitabesinde, H. 1197 yılında Şebinkarahisar Mutasarrıfı Battal Hüseyin Paşa tarafından onarıldığı yazmaktadır. Caminin mihrabı, Ordu Selimiye Camisi'ne nakledilmiştir. Minberi, iki adet kapı kanadı ve bir adet pencere kanadı, Ankara Etnoğrafya Müzesi'nde bulunmaktadır. Bu eserler, Anadolu'nun diğer bölgelerindeki taş işçiliğinin karşılığı olduğu için son derece önemlidir.

Hatipli Köyü Mezar Taşları: Eskipazar Camii'nin yaklaşık bir km kuzeydoğusunda yer almaktadır. Mezarların tamamına yakını, tahrip edilip fındık bahçesi hâline getirilmiştir. Geriye kalan mezarlardan bazılarının Hacıemiroğulları döneminden kaldığı anlaşılmıştır.

Bedreme Kalesi: Giresun'a bağlı Tirebolu ilçesinin Örenkaya köyü sınırları içerisinde bulunmaktadır. Tirebolu'nun yaklaşık 13.4 km güneydoğusu, Harşit Çayı'nın doğusunda olup Tirebolu Kalesi'ni ve Harşit Vadisi'ni gören doğal yüksek kayaların üzerine kurulmuştur. Harşit Vadisi ve Tirebolu Kalesi'ni kontrol etmek için Hacıemiroğulları yani Çepni Türkmenleri tarafından inşa edildiği düşünülmektedir. Sur duvarlarından çok az bir kısmı günümüze kadar ulaşabilmiştir. Kalıntılardan anlaşıldığına göre blok ve moloz taşlarla yapılmıştır.

Başka eserlerin zamanımıza ulaşamamasının sebebi, bu dönemde eserlerin muhtemelen keresteden yapılmış olmasıdır. Bölgenin rutubetli olmasından dolayı keresteler kısa zamanda çürümüş, dolayısıyla çok sayıda mimarî eser günümüze ulaşmamıştır.

7. Çepni Türkmenlerinde Dokuma

Hacıemiroğulları Beyliği döneminden günümüze ulaşan herhangi bir dokuma örneği yoktur. Ancak bölgede yaptığımız incelemelerde, *Çepni kilimi* ismiyle bilinen bir tür seccade kilimin yakın zamanlara kadar dokunduğunu öğrendik. Çepni kilimlerinin üzerindeki hayatağacı, çift başlı kartal vb. motiflerinin bu dönemin mirası olduğu düşünülmektedir (Demir ve Yerli, 1999: 101-110).

8. Çepni Türkmenlerinde Dil ve Edebiyat

Bölgede yaşayan insanların o devirde nasıl konuştuklarını belirleyebilmek doğal olarak imkânsızdır. Ancak Selçuklu ve Osmanlı Dönemi yazı dilinde Sivas, Tokat ve Amasya ağzının esas alınmış olması (Karahana, 2006: 9-18), bu yöreyi dil bakımından dikkat çekici bir duruma getirmektedir.

Hacıemiroğulları Beyliği'nin hâkim olduğu topraklar, bu illere komşu olduğundan ve çeşitli biçimlerde etkileşim içerisinde bulunduğu için, Selçuklu Türkçesine bizzat kaynaklık ettiği rahatlıkla söylenebilir (Demir, 2001). Bütün bunlara ilave olarak Hacıemiroğulları Beyliği'nin hâkim olduğu topraklarda bugün bile ağız özelliklerinin çok büyük oranda ortak olması şaşılacak bir durumdur²⁸. Ayrıca Çepni Türkmenlerinin yaşadığı Orta Karadeniz Bölgesi'nde sözlü halk kültüründeki paralellik dikkat çekici bir başka örnektir (Demir, 2010: 5-23).

Beyliğin kuzeydeki komşusu Kadı Burhaneddin'in bir şair olduğu ve bir divan tertiplemediği (Ergin, 1980), *Dânişmend-nâme*'nin 1245 yılında Tokat'ta kaleme alındığı dikkate alınırsa, bölgede bir edebî hareketin varlığı kendiliğinden ortaya çık-

maktadır. Ancak Hacıemiroğulları Beyliği Döneminde, onların sınırları içerisinde yazılıp günümüze kadar ulaşmış bir esere henüz rastlanmıştır.

Canik Dağları'nın zirvelerinde bulunan toplu mezarlar ve bölgenin fethi sırasında cereyan eden olayların efsaneleşerek günümüzde bile canlılığını koruması, halk edebiyatı açısından dikkat çekicidir.

Sonuç

Çepni Türkmenlerinin Anadolu'daki iskânının, 1071 yılında yapılan Malazgirt Savaşı ile başladığı anlaşılmaktadır. Savaştan sonra yönlerini Anadolu'nun kuzeyine dönmüş, yüzyıllarca süren mücadele sonucunda Sivas'tan başlayarak bütün Orta Karadeniz Bölgesi'ni fethetmişlerdir. Fetihler ve iskânlar sırasında onlara XIII. Yüzyılın ortalarında Güvenç Abdal öncülük etmiştir. 1427'de Osmanlı Devleti'ne bağlanıp varlıklarını sürdürmüşlerdir. Trabzon'un fethinden sonra daha doğulara Trabzon ve Rize ilinin uygun yerlerine göçmüşler, coğrafyaya buralarda tutunmuşlardır. Osmanlı Devleti Dönemi'nde devletin temel direği olmuşlardır. Osmanlı Devleti'nin çöküşü sırasında topraklarını korurken imkânsızlıklar içerisinde göğüslerini siper etmişlerdir. Kurtuluş Savaşı sırasında Giresunlu Osman Ağa öncülüğünde cepheden cepheye koşmuşlar, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunda birinci devede rol almışlardır. Günümüzde Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin hemen her kademesinde görev yapmanın mutluluğunu yaşamaktadırlar.

Sonnotlar

- ¹ Resimdeki eski yazılı metnin: Cehharum: Çepni ya'ni kanda yağı göre derhal savaşur ve çapar. Karı yağrın: sol sünük, sunkur kuş, tamga:
- ² Dânişmend Gazi ile ilgili 1105 yılına kadar olan bilgiler, eksik de olsa çeşitli tarihi kaynaklarda mevcuttur. Ancak şehit olmasına sebep olan Canik Seferleri konusunda, inceleyebildiğimiz kadarıyla Dânişmend-nâme dışında herhangi bir kaynak yoktur. Yalnızca Osman Turan, Dânişmend-nâme'deki rivayetler ile Trabzon Devleti'nden söz eden kaynaklardaki ipuçlarını değerlendirerek meselenin üzerinde kısaca durmuştur (Osman Turan, Selçuklular Zamanında Türkiye, İstanbul 1993, s. 131-136). Dânişmend-nâme'deki rivayetlerin doğruluğu, öteden beri tarih araştırmacıları tarafından hep tartışılmıştır. Fakat Tokat, Ordu, Giresun ve yöresinde alan araştırmaları sırasında tespit ettiğimiz Dânişmend Gazi zamanından kalmış mezarlıklar ve bu mezarlıklarla ilgili rivayetler Dânişmend-nâme'deki bilgileri doğrulamaktadır.
- ³ Anıt ve mezarlıklar, çok eskiden beri ziyaret yeriymiş. İnsanlar her türlü dertlerine çare bulabilmek için buraya gelirler, dualarda bulunup kurbanlar keserlermiş.
- ⁴ Mehmed Âşiki'nin Trabzon'un güneyi ve batısındaki dağları "Çepni Dağları" olarak isimlendirmesi, bu bölgede Çepnilerin nüfus yoğunluğundan dolayı olsa gerektir (Faruk Sümer, "Çepniler -III-", Türk Dünyası Tarih Dergisi, S. 57, Eylül 1991, s. 12, nt. 2'den naklen).

- ⁵ Dânişmendli Devleti'nin ağırlıklı nüfusu, büyük ihtimalle Çepniler idi. Çepnilere ait yer isimlerinin büyük bir çoğunluğunun Anadolu'nun kuzeyinde yoğunlaşması, bunun bir delilidir diyebiliriz.
- ⁶ Kadı Burhaneddin, Hacıemiroğulları Beyliği'ne saldırıda bulunan Taceddin Bey'e gönderdiği mektupta: "Onların atalarından miras kalmış mülküne göz dikip düşmanlık ve kavga yolunu tutmuş, dostluk ve kardeşlik haklarını çiğnemişsin." şeklinde bir ifade kullanması, bunun bir delili olsa gerektir (Aziz b. Erdeşir-i Esterâbadi, *Bezm u Rezm*, s. 311). Ayrıca bir tesadüf değilse Ordu yöresinin 1455 tarihli tahrir defterinde; "Bayramdanişmend" ismiyle kaydedilen köy, bir geçişi anlatmaktadır.
- ⁷ 1455 yılında kaleme alınan Ordu ili ve yöresi tahrir defterinde, Dânişmendlilerle ilgili yer isimleri şunlardır: Bölük-i Geriş-i Alibeğçe (Kabadüz) Danişmendlü ve İsadanişmendlü; Bölük-i Niyâbet-i Çamaş (Çamaş) Danişmendlü; Niyâbet-i Geriş-i Sevdeşlü / Ulubeğlü (Ulubey) Danişmendköy bi-ism-i Kovancı; Nahiye-i Milas (Mesudiye) Taylu; Niyâbet-i Kepsil (Giresun'a bağlı Bulancak ilçesinin bir bölümü) Meliklü; Niyâbet-i Kırık ili (Yavuzkema) Karadanişmend ve Bayramdanişmend (Yedyıldız-Üstün, *Ordu Yöresi Tarihinin Kaynakları I*, s. xxx-xIII). Adı geçen yerlerin bazıları, sahile çok yakındır.
- ⁸ Güvenç Abdal, Hacı Bektaş-ı Veli zamanında yaşamış ve Vilâyet-nâme'deki bilgilere göre Hacı Bektaş-ı Veli'nin hizmetinde olmuştur (Abdülbaki Gölpınarlı, *Menakıb-ı Hacı Bektaş-ı Veli "Vilâyet-nâme"*, İstanbul 1958, s. 78-80). Güvenç Abdal hakkında ayrıntılı bir araştırma yapılmamıştır. Kürtün'ün Taşlıca köyünde, Giresun'un Dereli ilçesi Zırhan köyünde ve Ordu'nun Gürgentepe ilçesinde ocakları bulunmaktadır.
- ⁹ Araştırmacılar, bu isim konusunda çok yorum yapmak istememişlerdir. Anthony Bryer; Grek harfleri ile yazmış, Latin harflerine aktarmamıştır (Geniş bilgi için bk. Bryer, "Greeks and Türkmens", s. 143). İbrahim Tellioglu, kelimenin geçtiği yeri boş bırakmıştır (Tellioglu, *agm.*, s. 64). Biz daha önce yaptığımız araştırmalarda, orijinal metni görme imkânımız olmadığı için Ünye'de bir kale yaptıran ve günümüzde de yaptırdığı kalesi aynı isimle bilinen Genç Ağa olabileceğini tahmin etmiştik Ancak metnin orijinalini gördükten sonra Kuştoğan olması gerektiği konusunda, hiçbir şüphemiz kalmamıştır.
- ¹⁰ Perşembe Yaylası, Kumru Düzoba Yaylası, Ulubey Kirazlık köyü Kızılot mevki, Yeşilce Beldesi ve Eğriçon Tepesi'ndeki toplu mezarlar bunlardan bazılarıdır. Bu mezarlıklarla ilgili anlatılan efsaneler, Trabzon Rumları ve Türklerin mücadeleleri ile ilgilidir.
- ¹¹ A. Hahanov, bu tarihi 2 Ekim 1326 olarak hesaplamıştır. Bk. A. Hahanov, *Paneret'in Trabzon Tarihi*, (Tercüme: Enver Uzun), Trabzon 2004, s. 67.
- ¹² Bu bölgede pazar açma ve pazar yeri geleneği, günümüzde de devam etmektedir. Samsun'un Çarşamba ve Salıpazarı ilçelerinin, Ordu'nun Perşembe ilçesinin ve Aybastı ilçesinin Perşembe Yaylası'nın adı, Pazar açıldığı gün esas alınarak verilmiştir.
- ¹³ Hacıemiroğulları Beyliği'nin güney sınırında yer alan Koyulhisar, Şebinkarahisar ve Bayburt, zaman zaman Akkoyunlular'ın hâkimiyetine girmiştir. İki beylik sınırdaş olmasına rağmen Akkoyunlular'ın tarihi, Kitab-ı Diyarbakiriyye'de Hacıemiroğulları ile ilgili hiçbir bilgiye rastlanmaması ilgi çekicidir.

- ¹⁴ Hacıemiroğulları Beyliği, Osmanlı Devleti'ne ilhak ettikten sonra Akkoyunlular, Hacıemiroğulları Beyliği'nin ilk merkezi Mesudiye Kalesi'ni tarih boyunca kullanılan ve önemli geçitlerden biri olan Koyulhisar üzerinden geçerek kuşatmışlardır (Geniş bilgi için bk. Ebu Bekr-i Tihranî, *Kitab-ı Diyarbakriyye*, (Çeviren: Mürsel Öztürk), Ankara 2001, s. 231).
- ¹⁵ Güvenç Abdal; Hacıbektaş'tan gelip Kürtün ilçesinde, Taşlıca köyü ile Harşit Irmağı arasındaki stratejik noktaya yerleşmiştir. Evini kurduğu yere günümüzde Güvenç Abdal Kapısı veya Güvende Şeyh Kapısı denmektedir. Rivayete göre, buraya daha önce gelip yerleşen Karaca Ahmed'in kızı Zeynep ile evlenmiştir. Taşlıca köyünü işleyerek tarıma uygun duruma getirmiş, burada bir tekke ve cami inşa etmiş, uzun süre Taşlıca köyünde oturmuştur. Köyün hemen karşısında bir yerde yayla tutmuş, yaz aylarında hayvan sürülerini buraya çıkarmıştır. Güvenç Abdal'ın yaz aylarında kaldığı yaylanın adı günümüzde, Güvende Yaylası'dır. Rivayete göre Hacı Bektaş Veli çağırıldıktan sonra yerini oğlu Hıdır'a bırakarak Hacı Bektaş'a dönmüştür. (Güvenç Abdal'ın soyundan gelen ve Taşlıca köyünde oturan Hüseyin Güvendi'den 29.3.2007'de tarafımızdan yapılan derleme).
- ¹⁶ Kürtün'ün Taşlıca köyünde ikamet etmekte olan Emekli Öğretmen Hüseyin Güvendi'den 29.3.2007'de tarafımızdan yapılan derleme.
- ¹⁷ Eratnalıların Erzincan valisi olan Ahi Ayna Bey; Eratna Bey'in ölümünden sonra bağımsız davranmaya başlamış, Trabzon Rumları ve Gürcüler üzerine akınlar düzenlemiş (geniş bilgi için bk. Yaşar Yücel, *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar II*, Ankara 1989, s. 250), 1361'de vefatına kadar çevresindeki Hristiyanlara karşı mücadelesini sürdürmüştür (Bk. Osman Turan, *İstanbul'un Fethinden Önce Yazılmış Tarihi Takvimler*, Ankara 1984, s. 81).
- ¹⁸ Ahi Ayna Bey'in 1348'den itibaren Eratnalıların hâkimiyetini tanıdığı bilinmektedir. (geniş bilgi için bk. Kemal Göde, *Eratnalılar*, Ankara 1994, s. 67). Ancak Mehmed Rikabdâr isimli bir Türkmen beyi hakkında, kaynaklarda herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.
- ¹⁹ Babası Pehlivan Bey'den sonra başa geçen Akkoyunlu lideri. Aşiretinin başında bulunduğu dönemde, yaklaşık otuz bin aileyi idaresi altında toplamıştır. Bizans sınırındaki Diyarbekir, Şam, Mısır, Cezayir ve Arap Irak'ı sınırlarında yıllarca kumandanlık yapmış, yer aldığı savaşlarda büyük ün kazanmış ve şanıdan dolayı Mısır, Şam gibi pek çok bölgede Akkoyunlular, Turali ismiyle anılmıştır. Bk. Ebu Bekr-i Tihranî, *age.*, s. 21.
- ²⁰ Trabzon Rumlarının saldırdığı yıllarında Tirebolu'da Rum nüfusu olduğuna dair bir kayda rastlanmamıştır. O tarihlerde Vakfıkebir'den Ünye'ye kadar Hacıemiroğulları Beyliği'nin elinde olduğu için Trabzon Rumlarının kara yolu ile Tirebolu'ya gelmeleri de mümkün değildir. Tirebolu Kalesi'nin ne zaman yapıldığı belli değildir. Denize uzanan doğal bir yarımada üzerine inşa edilmiştir. İçerisindeki yapılar içerisinde en dikkat çekici olanı mescit mihrabıdır. Tarih boyunca ticarî bir üst olmuş ve dünya ticaretine açık tutulmuştur. Trabzon Rumları, 1380'de bu kaleye ani bir çıkarma yapmışlar, bir saldırı ile iç kısma doğru çıkmışlardır.
- ²¹ Kürtün yakınlarında bulunan ve bugün Kosköy ismiyle bilinen Süme Kalesi. (Bk. A. Bryer-David Winfield, *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos I*, Washington 1985, s. 101-102).

- ²² Giresun Kalesi, şehre hâkim yüksek bir kayanın üzerine inşa edilmiştir. Tarih içerisinde stratejik önemi hep dikkat çekmiştir. Yapılış tarihi belli değildir. Giresun limanını ve Giresun Adası'nı kontrol etmek üzere muhtemelen Oğuz öncesi Türkler tarafından inşa edilmiştir. Kale içinin uzun yıllar yerleşim yeri olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Osmanlı Döneminde XV-XIX. yüzyıllar arasında yerleşim yeri olduğunu tahrir defterlerinden ve diğer yazılı kaynaklardan öğrenmekteyiz. Günümüze az bir bölümü ulaşabilmiştir. Kurtuluş Savaşı gazisi ve Mustafa Kemal Atatürk'ün yakın silah arkadaşı *Topal Osman Ağa* bu kale içinde medfundur.
- ²³ Bahaeddin Yediylıdız, *Ordu Kazası Sosyal Tarihi*, Ankara 1985, s. 41; Dılcımen, *Canık Beyleri*, Samsun 1940, 1403'den sonra Canık mıntıkası haritası. Dılcımen, beyliğin doğu sınırını Giresun'un yakınlarında göstermiştir. Ancak 1515 tarihli Trabzon Sancağı Tahrir Defterindeki bilgilerden anlaşıldığına göre sınır, Vakfıkebir yakınlarına kadar uzanıyordu.
- ²⁴ Yörgüç Paşa, çevredeki beyliklere hep hile ile son verir: Kızılkoca oğullarından dört kardeşi bir ziyafete çağırır. Dört kardeşi ve onlara bağlı dört yüz askeri, hile ile öldürür. Kocakayası Beyi Haydar'ı ise en yakın arkadaşı vasıtasıyla ele geçirir (Geniş bilgi için bk. Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s. 403-405).
- ²⁵ Tahrir defterindeki yazılış, *Mahno* olarak yanlış okunmuş olmalıdır. Defterde, *Mah-ı Nev* olarak yazılmıştır. İsmi değiştirilirken buranın adını *Yeniay* olarak belirleyenler, buranın eski isminin *Mah-ı Nev* olduğunu büyük ihtimalle biliyorlardı (geniş bilgi için bk. 387 Numaralı *Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman ve Rûm Defteri* (937 / 1530), Ankara 1997, s.724).
- ²⁶ Çepnilerin ağırlıklı olarak yaşadığı Ordu, Giresun, Gümüşhane'nin kuzeyi ve Trabzon çevresinde Bayram isminin çok olması dikkat çekici bir biçimde görülmektedir. Bu, Çepniler tarafından kurulan Hacıemiroğulları Beyliğini'nin kurucusu Bayram Bey'in hatırasından kaynaklanıyor olmalıdır. Aynı geleneğin Trabzon'un doğusuna göçen Çepnilerde de görülmesi ilgi çekicidir.
- ²⁷ "Çepni Türkmenlerinde Mimari" bölümünde verilen eserler ve eserlerle ilgili bilgiler, alan araştırmalarımız sırasındaki tespit, inceleme ve gözlemlerimize dayanmaktadır.
- ²⁸ Geniş bilgi için bk. Necati Demir, "Giresun ve Ordu Yöresi Ağzları Üzerine", *Türklük Bilimi Araştırmaları*, S. 7, Sivas 1998, s. 139-166; aynı yazar, "Orta Karadeniz Bölgesi Ağzlarında Nazal N (ñ) Sesi", *TDAY Belleten* 1999; aynı yazar, "Şal pazarı, Giresun ve Ordu Yöresi Ağzlarında Kullanılan Zarf-Fiil Ekleri", *Türklük Bilimi Araştırmaları*, S. 8, Sivas 1999, s. 313-334.

Kaynakça

- Aşık Paşazade. (2003). *Osmanlıoğulları'nın Tarihi*. haz. Kemal YAVUZ-M.A.Yekta SARAÇ. İstanbul: K. Kitaplığı Yayınları.
- Aziz B. Erdeşir-i Esterâbadi. (1990). *Bezm u Rezm. çev. Mürsel ÖZTÜRK*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- BİLGİN, Mehmet ve YILDIRIM, Ömer. (1990). *Sürmene*. İstanbul: Sürmene Belediyesi Yayınları.
- BİLGİN, Mehmet. (1996). "Giresun Bölgesinde Türkmen Beylikleri ve İskân Hareketleri", *Giresun Tarihi Sempozyumu Bildirileri*. Giresun: Giresun Valiliği Yayınları.
- BOSTAN, M. Hanefi. (2002a). *XV-XVI. Asırlarda Trabzon Sancağında Sosyal ve İktisadî Hayat*. Ankara: TTK Yayınları.

- BOSTAN, M. Hanefi. (2002). "Anadolu'da Çepni İskânı". *Türkler Ansiklopedisi*, C. 6. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları
- BRYER, Anthony. (1980). "Greeks and Türkmens: The Pontic Exception". *The Empire of Trebizond and The Pontos*. London:
- CAHEN, Claude. (1979). *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*. çev. Yıldız MORAN. İstanbul: E Yayınları.
- ÇELİK, Ali. (1999). *Trabzon-Şalpazarı Çepni Kültürü*. Trabzon: Trabzon Valiliği Yayınları.
- DEMİR, Necati ve YERLİ, Metin. (1999). "Ordu Yöresi Çepni Kilimleri". *Erdem*. C. 10, S. 28: 101-110.
- DEMİR, Necati. (2001). *Ordu İli ve Yöresi Ağzları*. Ankara: TDK Yayınları.
- DEMİR, Necati. (2006). *Trabzon ve Yöresi Ağzları*. Ankara: Gazi Kitabevi Yayınları.
- DEMİR, Necati. (2007). *Hacıemiroğulları Beyliği*. İstanbul: Neden Yayınları.
- DEMİR, Necati. (2010). "Kaya Üstü Resmi Olarak (Rock Art) Dağ Keçisi/Elik ve Tarihi Alt Yapı", *Zeitschrift für die Welt der Türken / Journal of World of Turks*. V.2, no 2: 5-24.
- Ebu Bekr-i Tihranî. (2001). *Kitab-ı Diyarbakıriyye*. çev. Mürsel ÖZTÜRK. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- ERGİN, Muharrem. (1980). *Kadı Burhaneddin Divanı*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- GOLOĞLU, Mahmut. (2000). *Trabzon Tarihi*. Trabzon: Serender Yayınları.
- GÜNAY, Turgut. (1978). *Rize İli Ağzları*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- HAHANOV, A. (2004). *Panaret'in Trabzon Tarihi*. çev. Enver Uzun. Trabzon: Eser Ofset Matbaacılık Yayınları.
- HALAÇOĞLU, Yusuf. (1997). XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi. Ankara: TTK Yayınları.
- HALAÇOĞLU, Yusuf. (2009). *Anadolu'da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar (1453-1650)*. Ankara: TTK Yayınları.
- İsmail Hakkı ve Rıdvan Nafiz. (1992). *Sivas Şehri*. haz. Recep Toparlı. Erzurum: (?).
- İbn Bibi, (1996). *El Evamirü'l-Ala'ıye Fi'l Umuri'l-Ala'ıye (Selçuk-nâme)*. C. I, II, çev. Mürsel ÖZTÜRK. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- GONZALES DE CLAVİJO, Ruy. (1993). *Anadolu, Orta Asya ve Timur*. İstanbul: Ses Yayınları.
- KARAHAN, Leylâ. (2006). "Eski Anadolu Türkçesinin Kuruluşunda Yazı Dili-Ağız İlişkisi". *Turkish Studies*. V. 1/1a: 9-18. (Erişim tarihi: 4.11.2011).
- KORKMAZ, Mehmet Akif. (2010). "Trabzon Ağasar Kadın Giysileri", *Zeitschrift für die Welt der Türken / Journal of World of Turks*. V.2, no 1: 335-345.
- LEBEAU, Charles. (1836). *Histoire du Bas Empire XX*. Paris:
- NOYAN(DEDEBABA), Bedri. (1995). *Bektaşilik Alevilik Nedir?*. İstanbul: Can Yayınları.
- ÖZ, Mehmet. (1999). *XV-XVI. Yüzyıllarda Canik Sancağı*, Ankara: TTK Yayınları.

- ÖZAYDIN, Abdülkerim. (1992). "Dânişmendliler". TDV İslâm Ansiklopedisi. C. 8: 470. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- STOKES, Martin. (1988). "Doğu Karadeniz'de Türkler'in Varlığı ve Kültürel Etkinlikleri". Konuşan Karadeniz. S. 3: 22. İstanbul:
- SÜMER, Faruk. (1992a). Oğuzlar. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları.
- SÜMER, Faruk. (1992b). Tirebolu Tarihi. İstanbul: Tirebolu Kültür ve Dayanışma Derneği Yayınları.
- SÜMER, Faruk. (1991a). "Çepniler -I-". Türk Dünyası Tarih Dergisi. 55: 3-11.
- SÜMER, Faruk. (1991b). "Çepniler -III-". Türk Dünyası Tarih Dergisi. 57: 5-18.
- Şâkir Şevket. (2001). Trabzon Tarihi. haz. İsmail Hacıfettahoğlu. Ankara: Trabzon Belediyesi yayınları.
- TELLİOĞLU, İbrahim. (2003). "Panaretos Kroniğinin Türklerle İlgili Bölümleri". Türk Dünyası Araştırmaları. 143: 63-68.
- Trabzon Sancağı Defteri. (1515). Başbakanlık Arşivi. nr. 52, tarih: 921 / 1515: 596-694.
- TURAN, Osman. (1993). Selçuklular Zamanında Türkiye. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- TÜRKAY, Cevdet. (1979). Başbakanlık Arşivi Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğu'nda Oymak, Aşiret ve Cemaatler. İstanbul: Tercüman Yayınları.
- UMUR, Hasan. (1949). Of ve Of Muharebeleri. İstanbul: Güven Basımevi Yayınları.
- UZUNÇARŞILL, İsmail Hakkı. (1988). Anadolu Beylikleri. Ankara: TTK Yayınları.
- UZUNÇARŞILL, İsmail Hakkı. (1995). Osmanlı Tarihi. C. I. Ankara: TTK Yayınları.
- YEDİYILDIZ, Bahaeddin ve ÜSTÜN, Ünal. (1992). Ordu Yöresi Tarihinin Kaynakları I (1455 Tarihli Tahrir Defteri). Ankara: TTK Yayınları.
- YEDİYILDIZ, Bahaeddin. (2000). Ordu Tarihinden İzler. İstanbul:
- YEDİYILDIZ, Bahaeddin vd. (2002). Ordu Yöresinin Tarihi Kaynakları III. Ankara: TTK Yayınları.
- YÜCEL, Yaşar. (1983). Kadı Burhaneddin Ahmed ve Devleti (1344-1398)-Mutahharten ve Erzincan Emirliği. Ankara: Sevinç Matbaası Yayınları.
- 387 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman ve Rum Defteri (937 / 1530). (1997). Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Yayınları.